

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**KNIŽNÍ ILUSTRACE PRO DĚTI A MLÁDEŽ A JEJICH VYUŽITÍ
V LITERÁRNÍ VÝCHOVĚ VE VOLNÉM ČASE**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Helena Zbudilová, Ph.D.

Autor práce: Adéla Boudová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Forma studia: Prezenční

Ročník: III.

2021

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

datum: 27.03.2021

.....

Adéla Boudová

Poděkování patří doc. PhDr. Heleně Zbudilové, Ph.D. za její trpělivost, cenné rady, připomínky a metodické vedení této bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	7
1. Vymezení základních pojmů.....	7
1.1 Literatura pro děti a mládež	7
1.1.1 Charakteristika literárně-ilustračních žánrů pro děti	8
1.1.2 Kniha jako součást života u dětí.....	9
1.1.3 Ilustrace	10
1.1.4 Ilustrátor	11
2. Rozdělení ilustrací.....	12
2.1 Ilustrace vědecká.....	12
2.2 Ilustrace umělecká.....	12
3. Poslání ilustrace	13
3.1 Funkce a úloha ilustrace.....	13
4. Historie a vývoj ilustrace	14
4.1 Historie.....	14
4.2 Východiska, kořeny a inspirace	16
4.3 Výběr dalších známých českých ilustrátorů.....	19
5. Kvalita knih.....	20
5.1 Oceněná nakladatelství.....	20
5.1.1 Baobab	20
5.1.2 Labyrint.....	20
5.1.3 Běžíliška.....	20
5.1.4 Meander	21
5.1.5 Albatros.....	21
5.1.6 Bylo nebylo	21
5.1.7 Cesta domů.....	22
5.1.8 Pop-Pap	22
5.1.9 Brio.....	22
5.2 Oceňované knihy.....	22
5.2.1 Cena Hanse Christiana Andersena (HANS CHRISTIAN ANDERSEN AWARD) 23	
5.2.2 Czech Grand Design	23

5.2.3	Zlatá stuha	23
5.2.4	Magnesia Litera.....	24
5.2.5	Nejkrásnější české knihy	24
5.3	Sdružení	24
5.3.1	Klub ilustrátorů	24
5.3.2	Občanské sdružení Ilustrátoři.....	25
6.	Výběr vhodných ilustrací z knih	26
6.1	Ilustrace ve výchově.....	26
7.	Využití ilustrací.....	27
II.	PRAKTICKÁ ČÁST.....	30
8.	PROJEKT.....	30
8.1	Čtenářské lekce pro děti mladšího školního věku.....	34
8.1.1	Příprava lekce: první týden	34
8.1.2	Příprava lekce: druhý týden	36
8.1.3	Příprava lekce: třetí týden	38
8.1.4	Příprava lekce: čtvrtý týden	39
8.1.5	Příprava lekce: pátý týden	40
8.2	Celková reflexe pětítýdenního projektu	43
	ZÁVĚR	44
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	46
	SEZNAM PŘÍLOH.....	50
	ABSTRAKT.....	65

ÚVOD

Knihy hrají v životě člověka důležitou roli. Stávají se nedílnou součástí vývoje každého dítěte už od jeho narození. Každý určitě vnímá, když dostane do ruky svoji první knihu. Vybavuji si, že jako malá jsem byla vždy nadšená z knihy, kterou jsem dostala. Dokázala jsem v ní hodiny listovat a prohlížet si ilustrace, které mě konkrétně ohromovaly nejvíce tím, jak byly namalované a krásně barevné. Svoji pozornost jsem zaměřila jako první vždy na ně. Představovaly pro mě něco úplně nového, co chci poznat, a s čím se chci seznámit. Poskytovaly mi pocit uvolnění a doplňovaly můj dětský život. Vnímáním ilustrací jsem opouštěla skutečný svět a vytvářela si svůj vymyšlený.

Výtvarný doprovod neboli ilustrace představuje nedílný prvek knih už spousty let. Tvoří jakýsi vstup do posud nepoznaného světa a konkrétně pro mladší čtenáře bývá leckdy „zajímavější“ než samotný text. Povzbuzuje k různým činnostem, zájmům, podporuje umělecké schopnosti, kritické myšlení a rozvíjí fantazii a představivost. Stává se vhodným motivačním prvkem pro zájmový rozvoj čtenářství.

Bakalářská práce nese název *Knížní ilustrace pro děti a mládež a jejich využití v literární výchově ve volném čase*. Cílem této práce je popsat možnosti využití knižních ilustrací pro děti a mládež v literární výchově ve volném čase.

Práce se skládá ze dvou hlavních částí. První z nich je část teoretická. Tam vymezím základní pojmy, jako jsou ilustrace, ilustrátor, literatura pro děti a mládež, dále rozdělím ilustraci na uměleckou a vědeckou, vytyčím funkce a úlohy ilustrace, neopomenu ani historii ilustrace, v níž hraje důležitou roli Mikoláš Aleš, který položil základy české ilustraci. Představím významné osobnosti české knižní ilustrace, kterými byli například Josef Lada, Ondřej Sekora, Zdeněk Burian, Jiří Trnka, Ota Janeček, Helena Zmatlíková a Kamil Lhoták. Dále se zaměřím na nakladatelství, která dbají na kvalitu ilustrace dané knihy. Uvedu také literární ceny, jejichmi nositeli mohou být jak spisovatelé, překladatelé, tak i ilustrátoři. Zaměřím se na výběr vhodných ilustrací z knih a na úlohu ilustrace ve výchově. Popíšu využití knihy *Broučci* pro tvořivou činnost literární, výtvarnou, pohybovou, dramatickou apod.

Druhá praktická část práce se skládá z vypracování literárního projektu, který vychází z dané problematiky a je koncipován jako motivační prvek k rozvoji čtenářství ve volném čase. V praktické části prezentuji pracovní listy pro literární oblast. Práce s pracovním listem popisují v metodických návrzích. Ověření v praxi a následná reflexe projektu neproběhla z důvodu aktuální epidemiologické situace. I přesto věřím, že samotný projekt by mohl sloužit jako inspirace ostatním studentům i pedagogům v oblasti literární výchovy ve volném čase.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení základních pojmů

1.1 Literatura pro děti a mládež

Pojem literatura pro děti a mládež označuje oblast literární tvorby zaměřenou na čtenáře do 14-15 let věku. Dalšími synonymními názvy literatury pro děti a mládež je pojmenování dětská literatura, eventuelně literatura pro mládež. Její vznik se datuje přibližně do 18. století.¹

Etapizace dětského čtenářství:

Předčtenářská etapa: předškolní věk

- mladší (do 3 let)
- starší (3-6 let)

Čtenářská etapa: mladší školní věk

- 1. fáze (6-8 let)
- 2. fáze (9-10 let)

Čtenářská etapa: starší školní věk

- 1. fáze (11-12 let)
- 2. fáze (13-15 let)²

V předčtenářské etapě dítě vnímá literární text poslechem, pomocí předčítání a přednesu dospělých. Vnímá graficko-výtvarnou a ilustrativní složku. Můžeme sem zařadit lepoprela, omalovánky, říkadla, hádanky, příběhy (se zvířaty). **Ve čtenářské etapě** hraje důležitou roli interakce dětského čtenáře s textem, osvojovaným hlasitým, poté tichým čtením. **V první fázi mladšího školního věku** se postoj dětského čtenáře charakterizuje emocionalitou a prožitkovostí, představivostí a fantazií. **Ve druhé fázi mladšího školního věku** dochází u čtenáře k rozvoji logického a pojmového myšlení. V této fázi se pozornost dětského čtenáře přesouvá k ději a postavám. Zařadit sem můžeme pohádky, povídky ze života dětí, příběhy z přírody, dobrodružné texty. **Ve starším školním věku** se stává čtenář intelektově vyzrálejší. Prožívá včleňování do společenství dospělých. Čtenářství se zde odlišuje podle pohlaví. Prosazují se funkce poznávací a relaxační, spjaté s prožitkovostí. Sem patří dobrodružná literatura (western, indiánky), próza s dívčí hrdinkou a vědeckofantastická próza.³

¹ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2, s. 47.

² Tamtéž, s. 51.

³ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2, s.51-52.

1.1.1 Charakteristika literárně-ilustračních žánrů pro děti

V každém vývojovém stupni dítěte převažují konkrétní charakteristické rysy. Dětská literatura je považována za žánr, ve kterém si knižní ilustrace drží stále své postavení. Dětskou literaturu, tak i dětskou ilustraci, lze rozčlenit do tří hlavních žánrů: leporelo, pohádka a dobrodružné vyprávění.⁴

Leporelo:

Definováno také jako kniha pro nejmenší čtenáře. Většinou neobsahuje text, pokud ano, tak jen jako jednoslovné části. V obrázcích se musí dbát na soubor vrozených biologických vlastností dítěte.⁵

Leporela mají rozvíjet poznání. Přibližují dítěti předměty z nejbližšího okolí se zvířaty, s hračkami, s přírodou, se vším, co se děje v lese, ve městě, u řeky apod. Ilustrátor musí znát psychologii malého dítěte a jeho vnímací možnosti. Výtvarné zpracování tématu musí být přizpůsobeno zvláštnostem dítěte.⁶

Pohádka:

Pohádky dětem umožňují sdělovat příběhy, ve kterých se odehrává souboj dobra se zlem. Cílem je tedy zprostředkovat etickou hodnotu.⁷

Původně se obracela k dospělým čtenářům, ale v průběhu žánrového vývoje přešla na tvorbu pro děti.⁸

Ilustrátoři považují pohádku za nejdůležitější literární žánr. Její čtenářská obliba jim nabízí mnoho příležitostí. Je vnímána i jako nepropracovanější epický útvar, vždy končící vítězstvím dobra.⁹

Základem lidové pohádky je vymyšlený příběh s nereálným dějem, postavami a prostředím. Nejdůležitější roli mají postavy, které jsou založeny na principu protikladnosti a symbolizují dobro a zlo. Kladné postavy musí mít obvykle své záporné protějšky.¹⁰

„Pro dítě je však pohádka vpádem skutečného světa (dobro i zlo) do jeho dosavadní idyly.“¹¹

⁴ KLIMEŠ, Jan. *Hledání významu v umělecké narativní ilustraci*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-8059-1, s. 149.

⁵ Tamtéž, s. 149.

⁶ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984, s. 69.

⁷ KLIMEŠ, Jan. *Hledání významu v umělecké narativní ilustraci*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-8059-1, s. 151.

⁸ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2, s. 64.

⁹ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984, s. 92-93.

¹⁰ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2, s. 64-65.

¹¹ HAVLÍNOVÁ, Miluše. *Knížka pro rodiče o dětech a čtení*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1978, s. 87.

Dobrodružná literatura:

Dobrodružná literatura je dominantní u čtenáře staršího školního věku. Vyznačuje se poutavým a napínavým dějem, v němž se střídají nečekané situace a zápletky. Dalším důležitým prvkem je hrdina, jdoucí za svým cílem. Překonává překážky a ocitá se v extrémních životních situacích. Dobrodružný příběh se odehrává převážně ve výjimečném a neznámém prostředí.¹²

Ilustrace této literatury by měla vytvářet realistický typ hrdiny, se kterým se mládež může dobře identifikovat.¹³

„Dobrodružný příběh je totiž takový, který přes svůj romantický smyšlený děj budí zdání naprosté životní věrohodnosti. Čtenář má při něm pocit, že popisované dobrodružství vytvořil život. Je proto způsobilý přijmout i případné osudové důsledky příběhu, které jeho hrdinům mohou přinést i to nejhorší: škodu, ztráty, někdy dokonce smrt. Tentokrát jde o zážitek jakoby skutečného zápasu a skutečné smrti, protože v těchto příbězích už není dána možnost zmrtvýchvstání, chybí zde živá a mrtvá voda nebo oživující polibek, které přicházejí na pomoc v pohádce.“¹⁴

Literatura pro děti a mládež členěná (se zřetelem k věkovým kategoriím čtenáře) do následujících druhově žánrových okruhů

- A. Dominantní žánry předčtenářského období:
 - lidová a autorská poezie říkadlového typu (říkadla, rozpočítadla, hádanky), literární adaptace lidových pohádek, jednoduché příběhy z dětského života, uměleckonaučné knihy, knížky-hračky, leprela, obrázkové publikace, alba.
- B. Charakteristické žánry čtenářského období mladšího školního věku:
 - lidové a autorské pohádky, próza dobrodružná, detektivní, s přírodní tematikou, pověsti, bajky, uměleckonaučná a populárně naučná literatura.
- C. Typické žánry čtenářského období staršího školního věku:
 - próza dobrodružná a vědeckofantastická, psychologická próza s dívčí hrdinkou, příběhová próza ze současného života mládeže, cestopisy, reportáže, encyklopedie, populárně naučné knihy.¹⁵

1.1.2 Kniha jako součást života u dětí

V dnešní době tráví převážná většina dětí svůj volný čas u televize, na počítači, tabletu a telefonu. Tato technika se stává čím dál více populárnější, a tím i součástí každodenního života dětí a mládeže. To je způsobeno převážně rychlým vývojem nových médií a technologickým rozvojem. Trávení času na internetu je dnes pro děti běžnou zábavou.

¹² TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2, s. 89.

¹³ KLIMEŠ, Jan. *Hledání významu v umělecké narativní ilustraci*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-8059-1, s. 153.

¹⁴ HAVLÍNOVÁ, Miluše. *Knížka pro rodiče o dětech a čtení*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1978, s. 92.

¹⁵ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2, s. 54.

Když se zeptáme dětí a mládeže, co si přejí k Vánocům/narozeninám, čekají nás většinou odpovědi jako tablet, nový telefon, playstation - herní konzole atd. Skoro nikdo neřekne, že si přeje novou knihu. Ale my bychom přece jenom měli v dětech prohlubovat lásku ke knihám, ke čtení, ne k médiím! Při vzpomínce na své dětství, si vybavím ty večery, kdy mi maminka předčítala knihy před spaním každý večer. Kniha by měla být nedílnou součástí vývoje každého dítěte a provázet ho od samého začátku. Měli bychom v dětech vzbudit zájem o knížky, předčítat jim, prohlížet si s nimi ilustrace, povídat si o nich, seznámit děti s prostředím knihovny jak doma, tak i například v městské knihovně, a v neposlední řadě propojit čtení s potřebami dítěte. Knihy v nás probouzí nové nápady a otevírají naši představivost. Předčítání knih dětem má velký význam pro jejich emocionální vývoj, tak i pro vybudování návyku číst si ve starším věku. Rodiče by dětem měli jít příkladem, tzn. číst i před nimi, aby děti měly potřebu zabývat se o to, co vlastně dělají.

1.1.3 Ilustrace

Pojem ilustrace pochází z latinského slova *illustrare* = osvětlovat, názorně zobrazovat. Ilustrací rozumíme výtvarný doprovod textu v dané publikaci. V knihách pro děti a mládež je výtvarný prvek důležitější, než v knihách pro dospělé. Děti vnímají knižní ilustraci jako první a podstatnou složku knihy, zatímco dospělí čtenáři berou literárně-výtvarnou složku jako ucelenou.¹⁶ Ilustrací se tedy rozumí samostatný výtvarný projev, určený speciálnímu vnímateli, konkrétně dítěti.¹⁷

Výstižnou charakteristiku umělecké ilustrace poskytuje Antonín Matějček, který je citován hlavně pro nadčasovost definice, jenž je pořád aktuální a konkrétní a pojem ilustrace nejlépe vystihuje: „*V širokém významu slova jest ilustrací každý výtvarný projev, jenž doprovází myšlenku literární, ať vědeckou, ať uměleckou, a jen posiluje názor a představu čtenáře prostředky, jež psanému slovu nejsou dány. V užším smyslu slova jest ilustrace uměleckým projevem inspirovaným sice dílem literárním, avšak ve vztahu k němu projevem umělecky svébytným a jemu rovnocenným.*“¹⁸

Ve slovnících můžeme najít spoustu definic ilustrace. Pojmu ilustrace se již zabývá první česká obecná encyklopedie, *Slovník naučný* od Františka Ladislava Riegra, který popisuje ilustraci takto: „*Ilustrace (z lat.) 1) vysvětlení, objasnění 2) nákresy, jimiž jsou opatřena tištěná díla, buď k vysvětlení, nebo k ozdobě. Brzy po vynalezení knihtiskařství bylo jich hojně užíváno a sice dřevotisků, později pak, jmenovitě v minulém a s počátku tohoto století rytin ve mědi a v oceli, jichž místo zaujala v novější době opět dřevorytba, kteráž se tím velmi rozmohla a rozšířila. K drahocennějším dílům užívá se nyní též někdy, ač zřídka, i fotografie.*“¹⁹

Ottův slovník naučný stanovuje definici ilustrace takto: „*Ilustrace (z lat.), objasnění; nákres, vyobrazení. Ilustracemi rozumíme povšechně obrazy v knihách*

¹⁶ REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy= Illustration : insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum. 2015. ISBN 978-80-7028-439-1.

¹⁷ HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace*. Praha: Albatros, 1982.

¹⁸ Srov. MATĚJČEK, Antonín. *Ilustrace*. Praha: J. Štenc, 1931. str. 7.

¹⁹ Srov. RIEGER, F. L. *Slovník naučný*. Praha: I. L. Kober, 1865, s. 20.

tištěných oproti iluminování a miniaturám v knihách psaných; obojí vyšly z téže snahy po ozdobě a ladném upravení knihy. ²⁰

Mezi nověji vydanými slovníky si uvedme *Nový akademický slovník cizích slov* z roku 2006, který vysvětluje ilustraci jako: „1) Kresbu nebo malbu jako doprovod tištěného textu (zpravidla knihy) mimo knižní kontext pak jako 2) *Názorný příklad, vzor, doklad, názorné svědectví.*“ ²¹

Ve *Slovníku spisovné češtiny pro školu a veřejnost* z roku 2007 je ilustrace chápána jako: „1) *Obrázek v textu* 2) *Názorný příklad, doklad.*“ ²²

1.1.4 Ilustrátor

Běžné vytyčení pojmu ilustrace vyjadřuje vysvětlení, rozjasnění, stejně tak i znázornění v tištěných publikacích. Což značí i pojem ilustrátor, který představuje osvěcovatele a vysvětlovaatele. ²³

Ilustrátoři skrz obraz ožívují dětem příběh. Zároveň souběžně přispívají autorovi dokončovat podobu jeho díla. Dokreslují v podstatě to, co již bylo v textu vyjádřeno, jako například hlavní hrdina nebo atmosféra příběhu. ²⁴

Ilustrátoři obecně pracují jako umělci, kteří vytvářejí technické a netechnické výkresy pro tištěné materiály, komerční produkty a digitální média. Kresby vizuálně reprezentují myšlenky, poselství, koncepty a příběhy. ²⁵

Na začátku každé práce ilustrátora by mělo být bráno v potaz, jaké věkové kategorii bude kniha a ilustrace určena, jaká technika bude zvolena. Podle toho musí být přizpůsobena i tvorba. Ilustrace pro děti má řešit střet mezi fantazií umělce a fantazií dítěte. Ilustrátor by měl v dítěti probudit svět tvořivého snění a fantazie. ²⁶

„Dnešní ilustrátor počítá s čtenářovým aktivním přístupem k ilustraci, ponechává mu, aby tvořivý proces výtvarný svým vstupem dokončil po svém.“ ²⁷

²⁰ Srov. Ottův slovník naučný. *Ilustrovaná encyclopaedie obecných vědomostí*. Díl 12, Ch - sv. Jan. 1. vyd. Praha: J. Otto, 1897, s. 518.

²¹ Srov. KRAUS, J. a kol. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. 1. vyd. Praha: Academia, 2006 (dotisk). ISBN 80-200-1415-2, s. 338.

²² Srov. FILIPEC, J. a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 4. vyd. Praha: Academia, 2007 (dotisk). ISBN 978-80-200-1446-7. s. 112.

²³ REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy = Illustration : insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-439-1, s. 21.

²⁴ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984. s. 20.

²⁵ STUDY. *Illustrator career* [online]. © copyright 2003-2021 [cit. 2020-12-08]. Dostupné na: https://study.com/illustrator_career.html

²⁶ HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977, s. 20.

²⁷ Tamtéž, s. 72.

2. Rozdělení ilustrací

Rozlišujeme dva typy ilustrací: ilustraci vědeckou a uměleckou.

2.1 Ilustrace vědecká

Vědecká literatura je označována jako literatura věcná. Slouží hlavně pro vědecké potřeby. Dělí se na literaturu odbornou, administrativní a publicistickou. Oproti umělecké literatuře nemá estetickou funkci.²⁸ Plní funkci poznávací, přičemž hlavním cílem je uchování a přenos informací a dokumentace.²⁹ Předmětem vědecké ilustrace je odborný, naučný text, jenž je přesně imitován v ilustraci. Nazývána je tedy i jako ilustrace nauková a odborná. Zachycuje i určité podrobnosti, které by doprovodný text ani nedokázal tak dobře popsat.³⁰

2.2 Ilustrace umělecká

Umělecká literatura tvoří významnou součást literární produkce.³¹ Zařazuje díla epická, lyrická a dramatická, která vyvolávají estetický prožitek a mají uměleckou hodnotu.³² Umělecká ilustrace, též označována jako ilustrace krásné literatury a beletrie plní funkci estetickou. Umělecký obraz zasahuje smyslově emociální složku člověka, cítění, představivost a fantazii, a je schopen v člověku vyvolat estetický zážitek.³³ Jako příklad si můžeme uvést právě ilustrace pro děti a mládež.

Podle věku čtenářů můžeme ilustrace dělit na ilustrace pro dospělé a ilustrace pro děti. Podle techniky můžeme ilustrace dělit na knižní, časopisecké, novinové, bibliofilie nebo volné tisky na jednom listu.³⁴

²⁸ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2, s. 8.

²⁹ ŽILKA, Tibor. *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, 1984, s. 29.

³⁰ TOKÁR, Michal. *Kontexty umeleckej ilustrácie*. Prešov: CUPER, 1996. ISBN 80-901139-9-0, s. 22.

³¹ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2, s. 9.

³² ŽILKA, Tibor. *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, 1984, s. 29.

³³ TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2, s. 10.

³⁴ TOKÁR, Michal. *Kontexty umeleckej ilustrácie*. Prešov: CUPER, 1996. ISBN 80-901139-9-0, s. 25.

3. Poslání ilustrace

3.1 Funkce a úloha ilustrace

Existuje celá řada funkcí a úkolů ilustrace. Nejlépe je vystihuje František Holešovský ve své knize *Ilustrace pro děti: Tradice, vztahy, objevy*.

- Funkce poznávací čili názorně didaktická. Tato funkce se zaměřuje obzvláště na poznání okolního světa a doprovází umělecký text.³⁵
- Funkce mravně a sociálně výchovná, přičemž ilustrace a text jsou nástrojem učení a výchovy. Výchovná funkce zasahuje do citového života dítěte. Pomůckou k vyjádření je dobro a zlo v obrazu postav a povaze činností.³⁶
- Funkce umělecko-estetická. Ilustrace by v tomto případě měla děti zasvětit do výtvarného umění a usnadnit jeho podstatu.³⁷
- Rozvoj dítěte neboli rozvoj dětské osobnosti je další z funkčních hledisek. Pro dětského čtenáře je v tomto případě důležitý vztah, který si vytváří k určitým postavám. Z těchto vyjadřovacích prostředků dětí lze vypožorovat jejich vnitřní prožívání (radost, strach, soucit, děs atd.).³⁸
- Celá řada funkcí pro děti a mládež pochází z principu ekvivalence slova a ilustrace v dětské knize, z jejich kumulace, syntézy a vzájemné integrace. „Procesuální motivace ilustrace v knize pro děti sem řadí úlohu ilustrace jako korektora čtecího procesu. Tato motivace nemá přímý vztah k umělecké kvalitě a uměleckému hodnocení ilustrace, její jádro naopak tkví v ilustraci, která aktivně proniká do samého textu, jak se to jeví třeba v knize umělecko-vzdělávací.“³⁹
- Funkce rekreační. Ilustrace by měla děti pobavit, zaujmout, líbit se jim. Při listování knihou a prohlížení si ilustrací v ní, by měly děti cítit uvolnění a odpočinek. Holešovský ve své knize s rekreační funkcí uvádí i arteterapii. Výtvarné činnosti s ilustrací v knize pro děti by mohly ovládat přední místo v léčbě právě výtvarným projevem.⁴⁰
- Funkce související s preferencí nebo dominancí námětu dětské knihy, kdy ilustrace v knize smí záměr textu nejen obohacovat, ale i pozměňovat.⁴¹

³⁵ HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: Tradice, vztahy, objevy*, Praha: Albatros, 1977. s. 35

³⁶ Tamtéž, s. 36-37.

³⁷ Tamtéž, s. 38.

³⁸ Tamtéž, s. 39.

³⁹ Tamtéž, s. 42.

⁴⁰ Tamtéž, s. 42-43.

⁴¹ Tamtéž, s. 44.

4. Historie a vývoj ilustrace

4.1 Historie

Počátky ilustrace v knize pro děti a mládež připisujeme především Janu Ámosovi Komenskému, konkrétně jeho dílu *Orbis pictus* (1658).⁴² Autor zde vyzdvihuje význam obrazu v knize pro děti. V období národního obrození se pozvolna začíná odhalovat literatura pro děti a mládež, která byla ovšem úzce zaměřená, a z toho důvodu neměla šanci se více rozvíjet.⁴³

V osmdesátých letech 19. století pokládá základy k české ilustraci umělec Mikoláš Aleš. Jeho perokresba pronikla hlavně do časopisů a kalendářů. V Alšových dílech můžeme spatřit lásku k vlasti, především lásku k domovu, historii, přírodě a lidu, kterou znázorňoval v ilustracích k písničkám, v pohádkách a v kresbách pro slabikář.⁴⁴

Počátky moderní české knihy pro děti a mládež se začaly objevovat na přelomu 19. a 20. století. Ilustrace procházela důležitým vývojem, ve kterém se objevovaly pokusy o zdokonalování její úrovně. Postupem času se objevovala nová pojetí smyslu ilustrační práce. Ilustrace byla od určitých umělců chápána jako výtvarná interpretace textu, do které zároveň měly být promítnuty dojmy či pocity umělců. Významný počín představuje Vojtěch Preissig, který ilustroval knihu *Broučci* od Jana Karafiáta, jež nesla označení první moderní krásná česká kniha pro děti a mládež.⁴⁵

Rok 1918 měl pro ilustraci knih velký význam především proto, že došlo ke značnému oživení ediční činnosti. Do popředí dětské knihy se dostávaly nové osobnosti. Ve 20. letech konkrétně J. Lada, K. Svolinský, J. Čapek, C. Bouda, V. Fiala, Z. Burian, J. Vodrážka, Milada Marešová. Ve 30. letech to byl O. Sekora, J. Trnka, A. Strnadel, A. Zábranský. Kromě klasické pohádky se začala prosazovat pohádka moderní, čímž se zvětšovala tvorba pro nejmenší děti. Významnými osobnostmi v této oblasti se stali J. Lada, J. Čapek a O. Sekora. Umělci se začali věnovat literatuře dobrodružné, jejíž hlavním reprezentantem se stal Z. Burian. Dalším posunem té doby byl fakt, že pozornost přecházela od čtenáře k literárnímu dílu a jejich adresátům. Umělci nechtěli pouze dokreslovat a vysvětlovat text do literární podoby, ale chtěli se podílet na doplnění a dokreslení obsahu díla. Tato skutečnost se stala v meziválečném období velkou změnou. Součástí literárního textu se stala ilustrace, a tím se hromadně vytvořily dvě stejné složky. Výtvarní umělci, ale i technický pokrok se podíleli na tom, že ilustrace už nebyla brána jako dekorace. Velký význam pro dětskou knihu v té době představovalo to, že se začalo tisknout barevně.⁴⁶

⁴² KOMENSKÝ, Jan Amos. *Orbis sensualium pictus* =: *Svět v obrazech : Jubilejní přetisk prvního vydání z roku 1658, [k 350. výročí narození]*. I. vydání. Editor Antonín DOLENSKÝ. Praha-Královské Vinohrady: Fr. Strnad, 1942, [spr. 1941]. Růžový palouček.

⁴³ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1984, s. 11.

⁴⁴ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1984, s. 11-12.

⁴⁵ Tamtéž, s. 13-14.

⁴⁶ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1984, s. 18-20.

Druhá světová válka změnila pozornost české kultury k základním etickým otázkám. Pro výchovu mladé generace znamenalo značné riziko omezení vzdělávacích možností, nedostatky a deformace výuky na protektorátních školách. V době druhé světové války se společnost obracela ke knihám, které opět vycházely. Byly to zejména pohádky soustředěné hlavně na lidovou a národní tradici české kultury. Mezi ilustrátory této doby můžeme zařadit K. Svolinského, V. Karla, C. Boudu, A. Zábranského, J. Trnku a A. Strnadela. Vznikaly i knihy s historickým námětem, ilustrované A. Strnadelem, M. Troupem, J. Novákem.⁴⁷

Po roce 1945 se převrátil společenský zájem k dětské knize jako k prostředku mladé generace. Otevřely se jí nové možnosti a byla chápána jako nástroj výchovy mladého čtenáře. Po roce 1945 začala vznikat nakladatelství Mladá fronta, o pár let později Státní nakladatelství dětské knihy, které dnes známe pod názvem Albatros. Důležitá se pro tuto dobu stala literatura překladová, jejímž cílem bylo z dětského čtenáře vychovat budovatele socialismu - ochránce vlasti. Do popředí literární tvorby se dostal výchovný program. Ilustrace přepisovala to, co bylo sděleno v textu. Ztratilo se z ní napětí a dramatickost. S nástupem nové generace na přelomu padesátých a šedesátých let zmizel i důraz na poznávací funkce ilustrace. Popisná funkce se dostala do pozadí zájmu. Převládající se stal proud fantazie. Umělci si pohrávali se symbolem a barvou, která měla vzbudit atmosféru. Po roce 1945 si ilustrace prošla rozsáhlými změnami. Výchovný aspekt si znovu získal přední pozici. Ilustrace se stala prostředkem poznání světa, konkrétně světa v celku. Čeští ilustrátoři upřednostňovali říkadla, pohádky, verše, pohádky národní a lidové.⁴⁸

V 60. letech 20. století vzrostl zájem také o pohádku umělou, která se začala velmi rozšiřovat. Od samého začátku se jí zabývají J. Kolinská, O. Čechová, K. Pacovská, D. Mrázková a J. Sigmundová. Nápaditým zdrojem těchto výtvarníků se staly pohádky mimoevropské.⁴⁹

Významnou oblastí pro dětskou knihu se stal kreslený humor, který se postupně přesouval ze stránek časopisů do knih. Svoji oblibu si získal skrz animovaný film, který dosáhl v té době vysoké úrovně. Představitelé této oblasti jsou umělci, kteří působí jak ve filmu, tak i na ilustracích- např. A. Born, J. Šalamoun, A. Mikulka, J. Kalousek, Z. Smetana, R. Pilař a další. Do popředí se dostává rozvoj netradičních žánrů, jako jsou omalovánky, vystřihovánky a papírové hračky, jejichž funkce souvisí se schopnostmi dítěte, tvořivostí a s rozvojem manuálních schopností.⁵⁰

V 70. letech vznikaly znovu lidové pohádky, klasické pohádky všech národů a pohádky umělé. Ilustrátoři té doby se navraceli k lidové pohádce proto, že v ní chtěli nalézt nové zdroje pro inspiraci. Rozkvětu se dočkala i filmová pohádka. Animovaný film od svého zahájení řeší otázky mezilidských vztahů s úsměvem. Tyto krátké animované filmy, konkrétně jejich obrazy, získávají i knižní podobu. Můžeme tak spatřit např. u Radka Pilaře a jeho Rumcajse, u Borna a jeho Macha a Šebestové nebo u Šalamouna s Maxipsem Fíkem.⁵¹

⁴⁷ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1984, s. 24-25.

⁴⁸ Tamtéž, s. 25-28.

⁴⁹ Tamtéž, s. 28.

⁵⁰ Tamtéž, s. 28-31.

⁵¹ Tamtéž, s. 124-127.

Listopad 1989 významně zasáhl vývoj dětské knihy a ilustrace. Díky tomuto roku skončila cenzura a na naše území se začaly dostávat knihy ze západu. „*Autoři se mohli začít znovu svobodně vyjadřovat, svobodně tvořit. Očekávala se záplava kvalitních literárních děl, kvalitních tvůrců ilustrací. Čekalo se, že autoři vyndají na světlo poklady své tvorby a podělí se o ně se čtenáři.*“⁵² Nestalo se tomu tak. Kromě sem tam objevujících se kvalitních knih se trh začal zavalovat výtvarným a literárním brakem. Toto období představovalo nadvýrobu knih nejrůznější jazykové a ilustrátorské úrovně.⁵³

V 90. letech 20. století se začala literatura zbavovat nekvalitních děl a braku. Začaly vznikat stovky nových nakladatelství. Objevují se i malá alternativní nakladatelství (Baobab, Labyrint, Brio a další), která se snaží vydávat knihy esteticky vyvážené, neopomíjející kvalitní ilustrace.⁵⁴

Současná česká ilustrace nadále rozvíjí tradice vysoce hodnotné tvorby. V posledních letech se rodí mladí kvalitní ilustrátoři. Česká ilustrace, tak i česká knižní tvorba, která měla u nás i ve světě velice dobré jméno, stále existuje. Do popředí knižní tvorby se dostávají autorské knihy.⁵⁵

Významné současné ilustrátory u vybraných nakladatelství zmiňuji v kapitole Kvalita knih.

4.2 Východiska, kořeny a inspirace

Už v raném novověku se začaly objevovat knižní ilustrace cílené na děti, ale pro pozdější dobu je charakteristické estetické ztvárnění knihy jako artefaktu nedalekého současnému pochopení onoho pojetí. Počáteční plán připojit ilustrace rovněž k textu byl inspirován snahou zpříjemnit, oživit a obzvláštnit dítěti čtení.⁵⁶

„*Nezanedbatelný dobový faktor představovalo i hledisko komerční, tedy záměr prosadit se na trhu za pomoci výpravnější obrázkové přílohy.*“⁵⁷

V období politických změn v Československu začátkem devatenáctého století, začaly ilustrace doprovázet knihy. Až do poloviny devatenáctého století se objevovaly ilustrace ojediněle a představovaly raritu v knižní vzdělanosti. Velkého soupeře v této

⁵² ŠULC, Petr. *Současná česká ilustrace*. [online]. 1.vyd. Praha: Pierot, 2012, s. 3. Dostupné na: <https://www.palmknihy.cz/ekniha/soucasna-ceska-ilustrace-9227>

⁵³ Tamtéž, s. 3.

⁵⁴ CZECHLIT. *Česká literatura pro děti a mládež ve druhém desetiletí 21. Století (1 díl)* [online]. Praha: České literární centrum [cit. 2020-12-25]. Dostupné na: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-literatura-pro-deti-a-mladez-ve-druhem-desetileti-1-dil/>

⁵⁵ ŠULC, Petr. *Současná česká ilustrace*. [online]. 1.vyd. Praha: Pierot, 2012, s. 4. Dostupné na: <https://www.palmknihy.cz/ekniha/soucasna-ceska-ilustrace-9227>

⁵⁶ REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy= Illustration : insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-439-1, s. 59.

⁵⁷ REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy= Illustration : insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-439-1, s. 59.

době představovaly barvotiskové jarmareční obrázky, které se staly jádrem často až nevkusného proudu knižní ilustrace.⁵⁸

Za hodnotné tvůrce jsou považováni Gustav Jaroslav Schulz (1846-1903), Karel Krejčík (1857-1901), František Biza (1849-1904) nebo Emil Zilicha (1830-1896) a Viktor Oliva (1861-1928), kteří patřili taktéž k nevídaným umělcům.⁵⁹

Významnou osobnost české knižní ilustrace představoval kreslíř a malíř Mikoláš Aleš (1852-1913), jehož ilustrace písniček, pohádek a slabikáře se staly důležitým komponentem na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Začátky předchozího století české dětské ilustrace jsou spojeny s Jaroslavem Filipem (1877-1915), Oldřichem Cihelkou (1881-1951), Cyrilem Boudou (1901-1984), Vlastimilem Radou (1895-1962) a Janem Zrzavým (1890-1977).⁶⁰ V daném čase narůstal i význam ilustrace u knih vyhrazených pro děti předškolního věku, po první světové válce zastoupených těmito osobnostmi: Hanuš Schwaiger (1854-1912), Adolf Kašpar (1877-1934), Josef Wenig (1885-1939), Artuš Scheiner (1863-1938) a Josef Lada (1887-1957). Ten čtenáře okouzlil hlavně obrazy z venkova, ale také svými autorskými knihami určenými převážně pro děti, mezi něž patří např. vyprávění *O Chytré kmotře lišce*, *Bubáci a hastrmani a nezbedné pohádky*.⁶¹ Optimistický humor, radostnost, jasné pojednání zobrazeného nápadu, záměru a činu se nejvýše vyzdvihuje z Ladovy malby. Zájem o zvířata přiměla Ladu ztvárnit v třicátých letech „kroniku“ o příhodách kocoura Mikeše. V roce 1963 získal kocour Mikeš přebásněním (O.Preusslera) cenu německé dětské knihy. V sedmdesátých letech, v době tedy už po Ladově smrti, se dočkal filmového zpracování.⁶² Josef Čapek (1887-1954), který se stal opakem Ladovy tvorby hlavně díky jeho jednoduchosti, výtvarně obohatil spoustu titulů jak pro děti, tak i pro dospělé, například tituly od jeho bratra Karla Čapka *Devatero pohádek*, *Dášenska čili Život štěněte*, *Klapzubova jedenáctka* od Eduarda Basse.⁶³

Ondřej Sekora (1899-1967) se stal ve třicátých letech vůdčí osobou koutku pro děti v Lidových novinách, do kterého přispíval i svými ilustracemi, texty a kresebními seriály. Ilustrátor se může pyšnit hlavně hmyzím románem *Ferda Mravenec*. Rok nato autor vytvořil další dílo pod názvem *Ferda Mravenec v cizích službách* a za další rok *Ferda v mraveništi*. Tyto tři knihy poté v roce 1962 vyšly jako trilogie s názvem *Knižka Ferdy Mravence*.⁶⁴

Dalším důležitým ilustrátorem pro děti byl Zdeněk Burian (1905-1981). Kniha *Lovci Mamutů* od Eduarda Štorcha se stala velmi důležitou pro Buriana z hlediska ilustrací, které zde ztvárnil. O pět let později (v roce 1937) tato kniha dostala podtitul jako bohatě ilustrovaná. V té době vzbudila zájem u docenta paleontologa

⁵⁸ Tamtéž, s. 59.

⁵⁹ REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy = Illustration : insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-439-1, s. 59.

⁶⁰ Tamtéž, s. 61.

⁶¹ Tamtéž, s. 63.

⁶² HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1989, s. 197-198.

⁶³ REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy = Illustration : insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-439-1, s. 63.

⁶⁴ Tamtéž, s. 63.

Josefa Augusty, který právě knihu posuzoval a ocenil v ní Burianovu preciznost a fantazii. Ilustrace mu zajistily spolupůsobení na archeologických přestavbách.⁶⁵

„Jedinečnost jeho ilustrací, jež jsou často rozměrnými obrazy, spočívá v tom, že umělec v nich překročil hranice exaktní vědecké kresby. Z mrtvých zlomků, z detailů, na základě vědeckých hypotéz, z dílčího nálezu či z teorie vytvářel díky svým znalostem, ale také díky své intuici a představitivosti, živou iluzi světa, který tu byl před námi.“⁶⁶

V přehlížených žánrech, to je v knihách dobrodružných, populárně vědeckých a vědeckofantastických, odhalil Burian dosavadní schopnosti ilustrace.⁶⁷

Doba výjimečně tvořivá, z hlediska ilustrací pro děti, byla koncem padesátých let minulého století. I přes všechny venkovní kulturně-politické restriky se tato část umění udržela bez jakýchkoliv režimních napadení, a to poskytlo rozkvět ilustrační a typografické tvorby, který se tak četně v dalších letech nezopakoval.⁶⁸

Začal se uplatňovat přístup, který upřednostňoval hlubší poznatky o individuálních evolučních etapách dítěte. Ilustrační tvorba Jiřího Trnky (1912-1969) zaujala důležité místo v oblasti české dětské knihy. J. Trnka se proslavil hlavně jako animátor kresleného filmu a návrhář loutek. Snímky jakou jsou *Špalíček*, *Bajaja*, *Staré pověsti české* nebo *Archanděl Gabriel a paní Husa*, ztvárnil ve Studiu kresleného a loutkového filmu, kde působil. Za jeho život se stovky titulů pyšnil jeho malbou. Největší odezva přišla za malbu do básnických knih Františka Hrubína (1910-1971) *Říkejte si se mnou*, *Špalíček veršů a pohádek*, a od Vítězslava Nezvala (1900-1958) díla *Anička skřítek a Slaměný Hubert a Věci, květiny, zvířata a lidé pro děti*.⁶⁹ Trnkovy ilustrace jsou tvořeny z částí poetických, a více než příběh se zde uplatňuje zážitek. Významné ocenění získal za ztvárnění *Andersenových pohádkách*, které byly prohlášeny ve Francii 6 let předtím než Trnka zemřel, za nejkrásnější knihu pro děti. Kniha se také mohla pyšnit označením nejhezčí dětská kniha dvacátého století.⁷⁰

Dalším důležitým ilustrátorem, který vstoupil se svojí tvorbou do dětské knihy, byl Ota Janeček (1919-1996) na počátku padesátých let. V knize *Počítadlo* od Františka Halase ukázal, že je představitelem lyrického proudu, který se v této době začal prosazovat a později dětskou knihu obsadil úplně. Doplnil řadu básnických sbírek pro děti, pohádkových knih a školních učebnic.⁷¹

⁶⁵ HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1989, s. 54.

⁶⁶ HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1989, s. 54.

⁶⁷ Tamtéž, s. 55.

⁶⁸ REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy, = Illustration : insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015., ISBN 978-80-7028-439-1, s. 63-65.

⁶⁹ REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy= Illustration : insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-439-1, s. 65.

⁷⁰ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Současná ilustrace dětské knihy*, Praha: Odeon, 1979. Soudobé české umění, s. 24.

⁷¹ Tamtéž, s. 34.

4.3 Výběr dalších známých českých ilustrátorů

Mezi výtvarníky středního věku můžeme zařadit Helenu Zmatlíkovou (1923-2005), která započala svoji výtvarnou éru v době druhé světové války. Své první ilustrace v knize se dočkala v devatenácti letech. Poté se její ilustrace staly doplňkem mnoha knižních titulů pro děti. Mladé čtenáře nadchla veselými obrázky v knize *Honzíkova cesta* od Bohumila Říhy, ve kterých se snažila o ztvárnění dětského hrdiny. Dalšími ilustracemi přispěla do knihy *Z deníku kocoura Modroočka* od Josefa Koláře, kde se stala zvířátka hlavními aktéry děje.⁷²

Dalším významným autorem, který se zabýval kresbou, byl Adolf Born (1930-2016). Úspěšným se stal díky humoru, který doprovázel řadu jeho výtvarné práce. Ilustracemi přispíval do literárních žánrů, jako jsou detektivky nebo dobrodružná literatura, které se staly čtenáři oblíbenými.⁷³ Jeho kresbu najdeme v knihách *Aprílová škola* od Jiřího Žáčka, *Óli, tvůj kamarád z Islandu* od Heleny Kadečkové, *Mach a Šebestová* od Miloše Macourka a další.⁷⁴

Malbou, kresbou, grafikou a ilustrací se věnoval i Kamil Lhoták (1912-1990). Jeho největším koníčkem byl zájem o technické vynálezy a vývoj dopravních prostředků, který promítl i do ilustrační tvorby *Kolo, motocykl, automobil*, pro nejmenší pak do ilustrace ke knize *To je jízda, to je let!* od Františka Hrubína.⁷⁵

Z mladších ilustrátorů jmenujme Jiřího Šalamouna (*1935), který „o svém ilustrování říká, že chce hrát se čtenářem hru: Bere ilustraci jako hru a chce, aby byla opravdu tak chápána. Mezi ním a literárním dílem nastává vztah, a co vznikne, je ilustrace.“⁷⁶ Mezi nejznámější knihy, které ilustroval, patří *Kronika Pickwickova klubu* od Charlese Dickense, *Pan Tau a tisíc zázraků* od Oty Hofmana, *Maxipes Fík* od Rudolfa Čechury a *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky* od Johna R.R. Tolkiena.⁷⁷

Ilustrací a knižní grafikou pro děti předškolního věku se zabývala Jana Sigmundová (1940-2011). *Knížka pro Lucinku a Zimní knížka pro Lucinku* od Mileny Lukešové se začaly používat už ve vzdělávacích činnostech mateřských škol. V těchto knihách Sigmundová využila jak vtip, zábavnost, tak i pohled technického a přírodního světa.⁷⁸

Dalším představitelem je Pavel Brom (1938-2009), který ilustroval velké množství knih pro děti a mládež. Do světa ilustrací vešel s technikou koláže, fotokoláže a fotomontáže. Tyto výtvarné techniky nalezneme v trilogii *Tři mušketýři, Tři mušketýři po dvaceti letech, Tři mušketýři ještě po deseti letech* od Alexandra Dumase.⁷⁹

⁷² STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Současná ilustrace dětské knihy*, Praha: Odeon, 1979. Soudobé české umění, s. 30.

⁷³ Tamtéž, s. 58.

⁷⁴ HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1989, s. 40.

⁷⁵ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Současná ilustrace dětské knihy*, Praha: Odeon, 1979. Soudobé české umění, s. 28.

⁷⁶ HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1989, s. 360.

⁷⁷ Tamtéž, s. 360.

⁷⁸ Tamtéž, s. 324.

⁷⁹ STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Současná ilustrace dětské knihy*, Praha: Odeon, 1979. Soudobé české umění, s. 70.

5. Kvalita knih

5.1 Oceněná nakladatelství

V této kapitole si uvedeme nakladatelství, která si důkladně vybírají své autory a ilustrátory a zároveň dbají na kvalitu ilustrace dané knihy.

5.1.1 Baobab

Nakladatelství Baobab založili Tereza a Juraj Horváthovi v roce 2000. Název Baobab vznikl podle stromu, jenž se vyskytuje převážně v afrických zemích. Nakladatelství se od roku 2000 snaží vydávat knihy mladých ilustrátorů, mezi které jmenujme například Alžbětu Skálovou, Alžbětu Zemanovou, Danielu Olejníkovou, Marii Štumpfovou a Nikolu Logosovou. Nesmíme opomenout ani Magdalenu Rutovou, která za své propracované ilustrace získala cenu Zlatá stuha. Toto nakladatelství vydává současné ilustrované knihy pro děti - obrázkové knížky pro nejmenší, ilustrované příběhy a další. Inicjuje kulturní akce, drobné akce mladých kvalitních nakladatelů a organizuje výstavy. Také pořádá literární výstavy a čtení. Pod činnost nakladatelství patří i organizace festivalu malých nakladatelství Tabook. Koná se každý rok v Táboře a je zaměřena na autorskou ilustraci a obrazové knihy.⁸⁰

5.1.2 Labyrint

Na webových stránkách tohoto nakladatelství je uvedeno, že se představuje jako nakladatelství a revue. Přes pětadvacet let vydává českou i překladovou beletrii, komiksy a umělecky založené knihy. Nakladatelství založil v roce 1992 Joachim Dvořák. Od roku 2014 nakladatelství Labyrint vydává časopis pro děti chytrých rodičů Raketa, ve kterém se objevuje tvorba mladé české ilustrátorské generace. Časopis je zábavný a bez reklam. Kmenovým ilustrátorem nakladatelství je například Petr Sís (*Tři zlaté klíče*, *Strom života*, *Robinson*). Dále jsou to spisovatelé Jaroslav Rudiš, Lenka Reinerová, Olga Walló a David Böhm. Labyrint pořádá a podporuje nezávislé projekty, mezi nimiž si můžeme uvést festival KomiksFEST.⁸¹

5.1.3 Běžiliška

Nakladatelství Běžiliška je mladým nakladatelstvím originálních a autorských knih pro děti, které kladou důraz na textové, výtvarné i řemeslné zpracování knih. Produkce Běžilišky je založena na úzké spolupráci autorů a redakce. Důraz je kladen na objevování a experimentování. Nakladatelství vytváří prostor pro originální autorské projekty a snaží se oslovit co nejširší okruh čtenářů. Kmenovými ilustrátory jsou například Nikola Logosová, Eva Horská, Andrea Tachezy, Tereza Ščerbová a Filip

⁸⁰BAOBAB. *O nás* [online]. Praha: Baobab [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.baobab-books.net/o-nas>

⁸¹LABYRINT. *Profil* [online]. Praha: Labyrint [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.labyrint.net/stranka/23/profil>

Pošivač. Nakladatelství se může pyšnit i řadou ocenění jako jsou Magnesia Litera, Nejlepší knihy dětem, Nejkrásnější české knihy roku a Zlatá stuha.⁸²

5.1.4 Meander

Dle slov Ivy Pecháčkové, zakladatelky nakladatelství Meander, „*krásná kniha je krásně napsaná a krásně ilustrovaná, krásná kniha je věc, kterou chcete mít doma v knihovně a o kterou se budou handrkovat vaše děti a vnuci, až vy tady jednou nebudete. A sběratelé po ní budou v antikvariátech pátrat i v příštím století.*“⁸³

Nakladatelství Meander se věnuje originální tvorbě pro děti a mládež, zejména autorské knize. Vydává dobrodružné i obrázkové knihy včetně leporel. Zásadním výtvarníkem a autorem nakladatelství Meander se stal Petr Nikl. Vyšlo mu zde již několik autorských knih (mj. *Lingvistické pohádky, Záhádky*). Dále jsou to František Skála, Jiří Černický, Jiří Sopko a další.⁸⁴

Nakladatelství Meander je sice malé nakladatelství, přesto se může chlubit řadou nejruznějších ocenění (Zlatá stuha, Magnesia Litera, ocenění knižních festivalů za kvalitu textu a hlavně za výtvarnou a grafickou podobu knih). Zakladatelkou je Ivana Pecháčková, která se v roce 1995 rozhodla začít knihy také vydávat. Sama napsala dvě knihy pro děti, které v té době neměl kdo vydat. Po založení vlastního nakladatelství si knihy mohla vydat sama.⁸⁵

5.1.5 Albatros

Nakladatelství Albatros je největším českým nakladatelským domem, který se zaměřuje na vydání knih pro děti a mládež. Prostřednictvím Albatrosu vzniklo více než 13 000 knih pohádek, dětské poezie, dobrodružných vyprávění, komiksů, příběhů s velkými písmeny pro začínající čtenáře a další. Cenu Albatros za významný přínos v oblasti literatury pro děti a mládež získali ilustrátoři Jindřich Kovařík, Adolf Born, Helena Zmatlíková, Alois Mikulka, Jiří Šalamoun, či obrázková autorská knížka o české hymně ilustrátorky Anety Františky Holasové *Kde domov můj* a další.⁸⁶

5.1.6 Bylo nebylo

V nakladatelství Bylo nebylo se zaměřují na vydávání poezie, beletrie, autorských knih i na knížky pro děti a mládež. Nakladatelství charakterizuje poetický jazyk, hravá forma a touha sdělovat a sdílet. Knihy jsou pečlivě upravené a nezřídka ručně vázané.

⁸²BĚŽÍLIŠKA. *Běžiliška* [online]. Praha: Běžiliška [cit. 2020-11-28]. Dostupné na:

<https://www.beziliska.cz/beziliska>

⁸³MEANDER. *O Meanderu* [online]. © Meander, 1995–2018 [cit. 2020-11-28]. Dostupné na:

<https://www.meander.cz/o-meanderu/>

⁸⁴MEANDER. *O Meanderu* [online]. © Meander, 1995–2018 [cit. 2020-11-28]. Dostupné na:

<https://www.meander.cz/o-meanderu/>

⁸⁵MEANDER. *O Meanderu* [online]. © Meander, 1995–2018 [cit. 2020-11-28]. Dostupné na:

<https://www.meander.cz/o-meanderu/>

⁸⁶ALBATROS. *O Albatrosu* [online]. 2021 © Albatrosmedia a.s. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na:

<http://www.albatros.cz/o-nas/>

Z jejich produkce pro děti stojí za zmínku kniha od Anny Pleštilové *Co je to?* a kniha od Nikolky Hořené *Kéž by!*.⁸⁷

5.1.7 Cesta domů

Nakladatelství Cesta domů se zaměřuje na zlepšení informovanosti o smrti, umírání a smutku. Nakladatelství vydává jak publikace o těžkých tématech, které pomohou, poradí, nasměrují, tak i publikace pro odborníky, laiky a děti. Doprovázejí je ilustrace zakladatelky hospice Cesta domů Martiny Špinkové (*O tajemství, Divný brach strach*), Adriany Skálové (*Věci našeho života, Je smrt jako duha?*) a Barbory Valecké (*A smutek utek, Nikolka a dvě mámy*).⁸⁸

5.1.8 Pop-Pap

Pop-Pap je malé nakladatelství založené Marcelou Konárkovou. Specializuje se na obrázkové knihy a tištěné knihy českých autorů. Zakládají si na tom, aby každá jejich kniha byla unikem a vyvolala ve čtenáři zážitek ze čtení a prohlížení. Velkou péči věnuje grafické úpravě, aby kniha rozvíjela estetické cítění dítěte. Používají speciální techniku - pop-upové trojrozměrné ilustrace, vystřihovánky, flipbooky. Za zmínění stojí např. ilustrátoři Lenka Kohoutová, Renáta Žáková, Marie Urbánková a Alžběta Burešová.⁸⁹

5.1.9 Brio

Nakladatelství Brio se v roce 2012 stalo součástí Nakladatelství Slovart. Brio vydává ilustrované originální příběhy a sbírky pohádek pro děti od šesti do dvanácti let. Spolupracuje s předními spisovateli a výtvarníky. Hlavním ilustrátorem nakladatelství se stal Adolf Born, který svými ilustracemi doprovodil knihy edice Poklady klasické světové literatury (*La Fontainovy bajky, Tři mušketýry, Pohádky bratří Grimmů a nejnověji Knihu džunglí*).⁹⁰

5.2 Oceňované knihy

V této kapitole si uvedeme literární ceny, které se udělují v České republice za literaturu pro děti a mládež. Nositeli cen mohou být ilustrátoři, spisovatelé, překladatelé, grafici, nakladatelství či další činitelé. Nejenom zahraniční ilustrátoři, ale i ilustrátoři v Čechách získávají ceny, které pomáhají lidem zorientovat se v ilustrátorské tvorbě. Ceny jsou udělovány odbornou komisí. Pro oceňované je cena důležitá z toho hlediska, že ji

⁸⁷BYLO NEBYLO. *O nás*. [online]. © Bylo nebylo [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.bylonebylo.com/o-nas>

⁸⁸CZECHLIT. *Současná česká ilustrace*. [online]. Praha: České literární centrum [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/soucasna-ceska-ilustrace/>

⁸⁹POP-PAP. *O nás*. [online]. Praha: Pop – Pap, s.r.o. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://pop-pap.cz/o-nas/>

⁹⁰SLOVART. *Brio* [online]. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: http://www.slovart.cz/knihy-v-cestine/pro-deti-a-mladez/brio.html?page_id=12186

chápu jako poděkování za svoji práci, že to, co dělají, dělají dobře.⁹¹ Na každé webové stránce literární ceny lze dohledat i oceněné knihy z předešlých let. Výherní tituly mohou posloužit nejenom rodičům, ale převážně pedagogům k orientaci na knižním trhu, při výběru vhodných knih pro děti a mládež a při využití knihy pro tvořivou činnost literární, výtvarnou, pohybovou, dramatickou atd.

5.2.1 Cena Hanse Christiana Andersena (HANS CHRISTIAN ANDERSEN AWARD)

Jedna ze zahraničních cen, která stojí za uvedení, je cena Hanse Christiana Andersena. Je zaměřená na autory, kteří tvoří v oblasti literatury pro děti. Vyhláší se ve dvou hlavních kategoriích – spisovatelé a ilustrátoři. Ocenování ilustrátorů bylo založeno v roce 1966. Medaile se udílí jednou za dva roky. Mezi české oceněné ilustrátory se řadí Jiří Trnka, Dušan Kállay, Květa Pacovská a Petr Sís.⁹²

5.2.2 Czech Grand Design

Patří mezi nejprestižnější českou cenu u nás. Ocenění každoročně udílí Akademie designu ČR za nejlepší práce v oborech design, móda, šperk, fotografie, ilustrace a grafický design.⁹³

Od roku 2016 vyhlašuje vítěze v kategorii Ilustrátor roku. Každý rok je nominována skupina významných ilustrátorů. Za poslední roky se jimi stali Michael Bačák, Jan Šrámek, Jindřich Janíček a Nikola Logosová.⁹⁴

5.2.3 Zlatá stuha

Zlatá stuha je jedna z každoročně udělovaných literárních cen v České republice. Její existence je známá už více než 25 let. Představuje jedinou cenu v České republice, která se orientuje na knižní tvorbu pro děti a mládež. Odborná porota knihy pečlivě vybírá. Garance kvalitních dětských knížek je zaručena. Pomocí doprovodných programů- výtvarné dílny, putovní výstavy ilustrací a besedy- pomáhá k rozvoji vztahu ke knihám. Vyhlášovatelé jsou Česká sekce IBBY a Společnost přátel knihy pro mládež. Spolupřátelkou je Klub ilustrátorů dětské knihy.⁹⁵

Kategorie, ve kterých jsou ceny udělovány:

- a) Literární česká slovesná tvorba: beletrie pro děti, beletrie pro mládež, literatura faktu pro děti a mládež, teorie a kritika literatury (umění) pro děti a mládež
- b) Výtvarná tvorba: knihy pro mladší děti, knihy pro starší děti a mládež, literatura faktu pro děti a mládež, výtvarný počin roku

⁹¹CZECHLIT. *Současná česká ilustrace*. [online]. Praha: České literární centrum [cit. 2020-11-28].

Dostupné na: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/soucasna-ceska-ilustrace/>

⁹²CZECHLIT. *Současná česká ilustrace*. [online]. Praha: České literární centrum [cit. 2020-11-28].

Dostupné na: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/soucasna-ceska-ilustrace/>

⁹³CZECHGRANDDESIGN. *Czechgranddesigning*. [online]. 2019 © CZECH GRAND DESIGN [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.czechgranddesign.cz>

⁹⁴CZECHLIT. *Současná česká ilustrace*. [online]. Praha: České literární centrum [cit. 2020-11-28].

Dostupné na: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/soucasna-ceska-ilustrace/>

⁹⁵ZLATA STUHA. *Zlata stuha*. [online]. © IBBY 2014 [cit. 2020-11-28]. Dostupné na:

<http://www.zlatastuha.cz/cs>

- c) Překlad: beletrie pro děti, beletrie pro mládež, literatura faktu pro děti a mládež, komiks pro děti a mládež
- d) Komiksová tvorba: není rozdělena na kategorie⁹⁶

5.2.4 Magnesia Litera

Další významná cena, která je udělována v České republice, je Magnesia Litera. Od roku 2002 ji každoročně vyhlašuje občanské Sdružení Litera. Magnesia Litera je udělována v jedenácti kategoriích: kniha roku, próza, poezii, za naučnou literaturu, za publicistiku, za knihu pro děti a mládež, za překladovou knihu, za nakladatelský čin, Objev roku, Cena čtenářů a Magnesia blog roku. Pouze jedna z kategorií je zaměřena na literaturu pro děti a mládež.⁹⁷

Úkolem knižních cen Magnesia Litera je propagovat dobré knihy a kvalitní literaturu. Posláním je podpora a popularizace kvalitních knih a pomoc v zorientování se v současné početné knižní produkci. Ceny jsou udělovány bez zřetele na žánry – stejnou pozornost si zaslouží spisovatelé, básníci, překladatelé, nakladatelé i vědci a teoretici.⁹⁸

5.2.5 Nejkrásnější české knihy

Tuto cenu vyhlašuje Památník národního písemnictví. Ceny se udělují v sedmi kategoriích, z nichž jedna kategorie je literatura pro děti a mládež určená pro děti do 12 let a mládež od 12 do 16 let. Kniha je vnímána jako celek, nejde tedy o samostatnou cenu za ilustraci, je také hodnoceno grafické, ilustrační a polygrafické zpracování knih.⁹⁹

5.3 Sdružení

V této kapitole si uvedeme dvě sdružení, která v České republice fungují právě pro ilustrátory, jež mají stejný záměr.

5.3.1 Klub ilustrátorů

Klub ilustrátorů byl založen v roce 1990. Sdružuje třicet dva výtvarníků, kteří ilustrují knihy pro děti a mládež. Klub na svých webových stránkách uvádí, že sdružuje špičkové české ilustrátory a pečuje o udržení kvality ilustrací a výtvarné podoby knih pro děti a mládež. Klub od roku 2003 pořádá prezentace ilustrací, které můžeme spatřit v českých i zahraničních galeriích i knihovnách. Pořádá také výtvarné dílny a setkání s dětmi v knihovnách a školách. A co udělat pro přijetí do Klubu ilustrátorů?

⁹⁶ZLATA STUHA. *Kategorie*. [online]. © IBBY 2014 [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.zlatastuha.cz/cs/kategorie>

⁹⁷MAGNESIA LITERA. *Magnesia Litera*. [online]. Praha: Litera, produkce, s.r.o. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.magnesia-litera.cz>

⁹⁸MAGNESIA LITERA. *O Liteře*. [online]. Praha: Litera, produkce, s.r.o. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.magnesia-litera.cz/o-liteře/>

⁹⁹PAMATNIK NARODNIHO PISEMNICTVI. *O NCKR*. [online]. © 2021 / památník národního písemnictví [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/o-nckr/>

Buď musíte předložit kvalitní knižní publikace se svými ilustracemi, nebo významné ocenění za své dílo. Poté o vás bude rozhodovat velké setkání Klubu ilustrátorů.¹⁰⁰

5.3.2 Občanské sdružení Ilustrátoři

Toto sdružení vzniklo v roce 2009. Mezi hlavní cíle občanského sdružení patří postupné vytváření databáze českých ilustrátorů, prezentace činnosti členů prostřednictvím webových stránek sdružení, vydávání ilustrátorského katalogu, informování o aktuálním dění v oboru ilustrace (výstavy, soutěže, veletrhy, workshopy), zprostředkovávání kontaktů mezi tvůrci ilustrací a nakladatelstvími, redakcemi novin a časopisů, designérskými studiemi, pořádání akcí podporujících českou ilustrační tvorbu (výstavy, workshopy, soutěže). Ilustrátoři byli založeni skupinou ilustrátorů kolem Juraje Horvátha, ilustrátora, nakladatele a vedoucího ateliéru ilustrace a grafiky na pražské VŠUP. Členy výboru sdružení jsou Michaela Kukovičová, Vojtěch Domlátil, Alžběta Zemanová, Maria Makeeva, Eva Maceková, Františka Lachmanová. Předsedkyní sdružení je Klára Škofová, absolventka oboru dějiny a teorie designu a nových médií na VŠUP. Ilustrátoři se nezajímají jen o oblast ilustrace, zájem mají o ilustraci knižní, novinovou a časopiseckou ilustraci, komiks a grafický design.¹⁰¹

¹⁰⁰KLUB ILUSTRATORU. *Klub ilustrátorů*. [online]. Klub ilustrátorů, z.s. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.klubilustratoru.cz/cs>

¹⁰¹DESIGN CABINET. *Ilustrátoři*. [online]. © 2008–2013 Design Cabinet CZ [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.designcabinet.cz/doporucujeme/ilustratori-1276074068-kopie-cz>

6. Výběr vhodných ilustrací z knih

6.1 Ilustrace ve výchově

Ilustrace ve výchově souvisí především s všeobecnými estetickými úlohami, které se snaží o rozvoj vztahu člověka a umění. Skrze tyto úlohy je člověk schopen mít estetický prožitek. Dále jsou to speciální úlohy, které se týkají jen umělecké ilustrace a práce s ní. Uvádějí nás do bližšího vztahu mezi obrazem a textem knihy a vedou k výchově vztahu ke knize jako kulturnímu produktu.¹⁰²

Ilustrace je vnímána jako výchovný prostředek. Mezi důležité výchovné činitele řadíme školu, rodiče, působení kulturních zařízení a prostředků, i mimoškolní výchovné instituce. Pořadí těchto výchovných činitelů se mění v průběhu vývoje dítěte podle kulturního prostředí dítěte, podle věku dítěte a jeho zájmu.¹⁰³

Ve výchovném systému zaměřeném na dětství je důležitý výběr vhodné umělecké ilustrace. Většina dětí si s výběrem knih nedokáže poradit. Pomoc od učitelů, rodičů, sourozenců a knihovnice je v tuto chvíli na místě. Významným úkolem umělecké ilustrace by měl být rozvoj duševních kvalit člověka, jako jsou jeho zájmy, fantazie, city, představitost a tvůrčí citění. Ilustrace ve výběru knih hraje důležitou roli. Dítě si většinou vybere knihu, která je mu sympatická hezkými ilustracemi, jež na něho mohou mít pozitivní účinek. Při výběru vhodných ilustrací knih je také účelné sledovat současné knižní trendy a oceněné knihy, které mohou posloužit k orientaci na knižním trhu. Dále je dobré vybírat knihy podle nakladatelství, která dbají na kvalitu ilustrace dané knihy. Ilustrátor by měl pro děti tvořit takové ilustrace, které pro ně budou nové, poutavé, barevné, zábavné a vzrušující.

Ilustrace je vhodná pro rozvoj volnočasové kompetence.¹⁰⁴ Poznáním ilustrací a prací s nimi děti nenásilným způsobem rozvíjí své vědomosti a dovednosti. Obraz je pro ně leckdy více motivační než text samotný a mají tendenci vybírat si literaturu s ilustracemi, které jsou jim blízké, rozumí jim a líbí se jim po výtvarné stránce. Zvláště knihy jako leporela vtahují děti do děje právě ilustrací, sama ilustrace je provází příběhem. Ilustrace působí motivačně, povzbuzuje děti k různým činnostem, zájmům, podporuje jejich umělecké schopnosti, ale i kritické myšlení. Stává se vhodným motivačním prvkem pro zájmový rozvoj čtenářství.

Ilustrace může v dětech rozvíjet tvořivost, fantazii, vnímání uměleckých děl, motivovat děti k četbě knih a k vlastní výtvarné tvorbě.

¹⁰² HOLEŠOVSKÝ, František. *Tvár a řeč ilustrácie pre deti*. Bratislava: Mladé letá, 1971, s. 160.

¹⁰³ Tamtéž, s. 161.

¹⁰⁴ Volnočasová kompetence je souhrn vlastností, schopností a dovedností, skrz které dochází k osobnímu rozvoji jedince pomocí volného času. Aby časové úseky, s nimiž může člověk volně nakládat, také reálně užíval podle svého svobodného rozhodnutí, ke svému prospěchu i prospěchu ostatních. Jedinec má svobodu v zacházení se svým volným časem. Volnočasová kompetence v sobě zahrnuje i umění uspořádat si život, užívat zodpovědně a svobodně svůj všechny čas svého života. Viz. KAPLÁNEK, Michal. *Čas volnosti - čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3, s. 33-40.

7. Využití ilustrací

Zvolila jsem si ilustrátora Jiřího Trnku, protože knihy s jeho ilustracemi jsou součástí mé knihovny už od útlého věku. Trnkovy ilustrace se mi líbí hlavně svojí barevností, jemností a precizností. Jiřího Trnku vnímám jako člověka, který do ilustrací vnáší pečlivost, cit pro detail a hru s barvami. Dokáže v dětech vyvolat různé emoce, fantazii a představivost. Ilustrátor by měl pro děti tvořit takové ilustrace, které pro ně budou nové, poutavé, barevné, zábavné a vzrušující. A takový Jiří Trnka je.

Jiří Trnka

Jiří Trnka (1912-1969) patřil k nejslavnějším plzeňským rodákům. Byl českým ilustrátorem, malířem, tvůrcem kreslených a loutkových filmů a členem zakladatelské generace ilustrátorů z konce třicátých let.¹⁰⁵ Za svůj život ilustroval desítky knih pro děti českých i světových autorů. Jeho originální poetické obrázky doprovází řadu knížek. Jako jeden z mála ilustrátorů vůbec kreslil pravou, levou i oběma rukama zároveň.¹⁰⁶ Trnkovy ilustrace i jeho filmová tvorba vynikaly osobitou poetickou imaginací i humorem, charakteristickou pohybovou stylizací, nápaditým propojením výtvarné a hudební složky filmu a evokací krajinné atmosféry.¹⁰⁷

„Talent, objektivnost, fantazie, poetičnost, malířství a vynalézavost byly dominanty, které jej řadí mezi renesanční umělce. Svým vlivem se dotkl několika generací a zanechal stopy téměř ve všech uměleckých oborech.“¹⁰⁸

Francouzský básník, malíř a filmař Jean Cocteau o Trnkovi řekl: *„Trnka – to je království dětství.“¹⁰⁹*

Zvolila jsem si knihu *Broučci* od Jana Karafiáta s ilustracemi od Jiřího Trnky.

Ilustrace *Broučků* patří mezi vrcholný výtvarný počín jedinečného umělce Jiřího Trnky.

„Rozruch, jaký nové vydání Broučků způsobilo, byl ohromný. Pamětníci vzpomínají, jak se před knihkupectvími v onen čtvrtek, na který byl ohlášen jejich prodej, od rána tvořily dlouhé fronty zájemců, náklad čtyřiceti tisíc výtisků

¹⁰⁵ HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1989, s. 390.

¹⁰⁶ WIKIPEDIA. *Jiří Trnka*. [online]. Poslední editace 10. 2. 2021 [cit. 2021-01-20]. Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jiří_Trnka

¹⁰⁷ CZECHCENTRES.CZ. *Jiří Trnka- ve službách imaginace*. [online]. Praha: Česká centra Ústřední organizace [cit. 2021-01-20]. Dostupné na: <http://www.czechcentres.cz/projekty/archiv/jiri-trnka9/jiri-trnka-osobnost1/>

¹⁰⁸ PRACNÁ, Milena. *Jiří Trnka. Jedinečný malíř, ilustrátor, animátor se světovou prestiží*. [online]. 23.02.2017 [cit. 2021-01-20]. Dostupné na: <https://www.citarny.cz/knihy-lide/o-knihach-a-lidech/spisovatele-knihy/jiri-trnka-ilustrace-oceneni>

¹⁰⁹ COCTEAU, Jean. *Jiří Trnka. Jedinečný malíř, ilustrátor, animátor se světovou prestiží*. [online]. 23.02.2017 [cit. 2021-01-20]. Dostupné na: <https://www.citarny.cz/knihy-lide/o-knihach-a-lidech/spisovatele-knihy/jiri-trnka-ilustrace-oceneni>

nepostačoval a i funkcionáři komunistické strany se protekcními cestami snažili u distributora získat výtisk pro své známé. ¹¹⁰

Trnkovy ilustrace k Broučkům kladně zhodnotil i Kozák ve *Sborníku k 50. jubilejnímu vydání Broučků*: „*Je to posud nejvýše dosažený cíl v ilustraci Broučků. Malíř pojal svůj úkol jako nikdo před ním: básnický. Jeho kresby a akvarely mohou žít i samostatným a na knize nezávislým uměleckým životem. Ve spojení s Karafiátovým dílem jsou dvojjediným celkem, jímž by se jistě i spisovatel Broučků potěšil.*“¹¹¹

Knihu jsem si vybrala z toho důvodu, protože to byla moje oblíbená kniha už od dětství. Maminka mi ji četla od malička před spaním, ukazovala mi ilustrace v knize a tím mi přibližovala život hmyzu. Tuto knihu jsem měla velmi ráda. Ve své domácí knihovně ji mám už přes 15 let. Nyní se k ní ráda vracím a čtu ji své malé neteři.

Doma mám vydání knihy z roku 1968, které patří mezi nejznámější a nejkrásnější vydání vůbec. Právě toto vydání bylo ohodnoceno v roce 1969 jako nejkrásnější ilustrace na světě. Jiří Trnka dostal také za ilustrace Broučků významné ilustrátorské ocenění, cenu Hanse Christiana Andersena. V letech 1969 získaly ilustrace ke Karafiátovým Broučkům mezinárodní ocenění diplom Premio Grafico Fiera di Bologna (diplom za ilustrace na mezinárodním veletrhu dětské knihy v Bologni).

Trnkovy ilustrace v knize Broučci se mi líbí hlavně svojí barevností, svěžestí, hravostí a půvabností. Vnímám v nich také pečlivost, cit pro detail, hru s barvami (sytost barev).

Stručný obsah knihy: Kniha pojednává o rodině svatojánských broučků- mamince, tatínkovi a Broučkovi, který byl neposlušný. Neposlouchal, co mu maminka a tatínek říkají, zajímalo ho jen létání. Broučci žili v souladu s přírodou a biblí. Před jídlem se modlili, konali dobro a věřili, že vše, co je čeká, je z rukou Božích. Broučci měli za úkol svítit lidem v noci. Každou noc takhle létal Brouček s tatínkem a kmotříčkem, protože to tak Bůh chtěl. Brouček tatínka neposlouchal ani na cestách a jednou se stalo, že ho málem chytla žluna či mu jeden zlobivý chlapec utrhł křídýlko. Z Broučka později vyrostl hodný a laskavý brouček. Oženil se s krásnou Beruškou a měli spolu hodně dětí. Broučkovi postupně zemřela celá rodina. Brouček a Beruška byli smutní, ale nehněvali se proto na nikoho, protože to byla Boží vůle a Pánbůh si broučky zavolal k sobě. Nakonec, když zemřeli Brouček, Beruška a jejich děti, tak na jaře u jejich chaloupky vyrostlo 12 krásných chudobek. To bylo znamení toho, že tam 12 broučků přes zimu zmrzlo.

Téma knihy je život hmyzu. V díle se objevují náboženské prvky - vše, co se v životě stane, přichází od Boha.

I když kniha patří mezi starší díla, myslím si, že je i v dnešní době stále hojně využívána. Tyto ilustrace lze využít pro různé obory výchovy. Uveďme si pár příkladů, jak je využít v hodinách literární, výtvarné, pohybové, dramatické a hudební výchovy:

¹¹⁰ BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Praha: ARSCI, 2011. ISBN 978-80-7420-018-2, s. 92-93.

¹¹¹ BALCAR, Lubomír, et al. *Nad Karafiátovými Broučky: Sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Praha: Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1941, s. 119.

- **Při literární výchově:** Například při čtenářských klubech bych využila ilustrace k tomu, aby děti samy před samotnou četbou hovořily nejprve o ilustraci z knihy- co se v dané konkrétní ilustraci nachází, jak na ně působí, co se jim na ilustraci líbí/nelíbí, poté by děti přiřazovaly ilustrace k jednotlivým kapitolám v knize.

Cíl: Utváření pozitivního vztahu k literatuře u dětí. Rozvoj vědomostí.

Metody: Metoda slovní - následuje vysvětlování a popis toho, jak bude daná hodina probíhat; povídání si o ilustraci. Metoda práce s knihou - přiřazování ilustrací k jednotlivým kapitolám. Metoda skupinová - práce ve skupinách při přiřazování ilustrací k jednotlivým kapitolám.
- **Při dramatické výchově:** Děti by se převtěly do jednotlivých postav z ilustrace, použily by stejné obleky (stejně barevné) jako mají postavy v dané ilustraci. Následovalo by přehrávání scének.

Cíl: Estetický rozvoj jedince. Rozvoj fantazie a představivosti u dětí.

Metody: Metoda slovní - následuje vysvětlování a popis toho, jak bude daná hodina probíhat. Metoda praktická - nácvik divadelního představení.
- **Při výtvarné výchově:** Reprodukce jednotlivých ilustrací. Tvorba koláží. Vytvoření omalovánek dle ilustrací.

Cíl: Rozvoj smyslového vnímání, estetických prožitků a fantazie u dětí.

Metody: Metoda slovní - následuje vysvětlování a popis toho, jak bude daná hodina probíhat. Metoda praktická - nápodoba ilustrace, výroba koláží a omalovánek.
- **Při hudební výchově:** Vymyšlení písniček k daným ilustracím z knihy. Jaká melodie by se k dané ilustraci hodila? Jaké zvuky/hudební nástroje by odpovídaly výjevu na obrázku?

Cíl: Rozvoj fantazie u dětí.

Metody: Metoda slovní - následuje vysvětlování a popis toho, jak bude daná hodina probíhat. Metoda praktická - vymyšlení písniček. Metoda slovní - povídání si o melodiích, zvucích a hudebních nástrojích potřebných k dané ilustraci.
- **Při pohybové výchově:** Zaměřila bych se na barvy obrázků - vzít např. šátky v barvách obrázků a udělat nějakou sestavu či taneční vystoupení.

Cíl: Přiblížit dětem využití ilustrace. Rozvoj fantazie.

Metody: Metoda slovní - následuje vysvětlování a popis toho, jak bude daná hodina probíhat. Metoda praktická - taneční vystoupení a sestava.
- Využití knihy Broučci si dokážu představit také v mateřské škole. Zde bych knihu využila k předčítání před odpoledním spaním. Kniha je velmi prakticky strukturována tak, že každá kapitola má jasně ucelený příběh zakončený spánkem broučků, tudíž je ideální na čtení před spaním.

Cíl: Předčítání knihy dětem.

Metody: Seznámit děti s knihou, povídat si o ni, prohlížet si ilustrace a doporučit knihu dětem.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

8. PROJEKT

Praktická část bakalářské práce je zpracována formou literárního projektu. Literární projekt je strukturován jako pětítýdenní projekt školního kroužku. Školní kroužek se bude scházet jednou týdně ve středu a je určený pro děti mladšího školního věku (6-11/12 let). Setkání trvá jednu hodinu.

Během pětítýdenního projektu bude pracováno s ilustrací, tak i s textem. První den projektu přijde do kroužku postava Broučka, která představuje motivační prvek spojující celý projekt. S dětmi se přivítá, představí se, přiblíží svůj život a jeho stvořitele- Jana Karafiáta a Jiřího Trnku. Brouček bude s dětmi přítomný po dobu trvání projektu. V projektu nás bude provázet kniha Broučci od Jana Karafiáta s ilustracemi od Jiřího Trnky (rok vydání 1968). Výsledným výtvozem bude kniha ve formě leporela, ve které děti zachytí příběh hlavní postavy. Děti si zaznamenávají části, které se jim v dané kapitole líbily nebo nelíbily a tvoří vlastní ilustrace.

V průběhu pětítýdenního projektu bude probrána celá kniha Broučci. Každá kapitola knihy bude dětem představena. Úryvky z knihy i ilustrace budou vybrány tak, aby děti nepřišly o to podstatné a neunikl jim děj knihy. Vypracování projektu bude sloužit také k rozvoji čtenářství ve volném čase.

Děti budou mít během setkání za úkol spolupracovat při aktivitách a vyplnit pracovní listy. Na každý projektový týden je vytvořen jeden pracovní list. Práce s pracovním listem je popsána v metodických návrzích. Pracovní listy jsou k nalezení v přílohách č. I. - V. Na konci každého listu jsou vyobrazeni tři broučci. Děti budou mít za úkol jednoho ze tří broučků vybarvit podle broučkova obličej, který zobrazuje, jaký mají děti pocit z pracovního listu, který zrovna vyplnily.

Z důvodu aktuální koronavirové situace se mi projekt nepodařilo v dané instituci (ZŠ a MŠ Volenice) zrealizovat ani zreflektovat.

Plán projektu:

- Téma: Broučci
- Věková skupina: děti mladšího školního věku (6-11/12 let)
- Délka projektu: 5 týdnů

Cíl:

- utváření pozitivního vztahu k literatuře u dětí
- rozvoj vědomostí
- rozvoj estetických prožitků
- rozvoj fantazie a představivosti
- rozvoj smyslového vnímání u dětí
- přiblížit dětem využití ilustrace

- rozvoj pohybového aparátu
- rozvoj emocionální stránky
- rozvoj řečových schopností
- rozvoj spolupráce
- vzájemné vnímání a naslouchání ostatním
- přemýšlení o obsahu pohádky
- vyjádření vlastních pocitů, zážitků
- formulování vlastních myšlenek a nápadů

Výstup projektu:

- výroba jedinečného exempláře - vlastní knihy každého dítěte, která bude vystavena v prostorách školy

Klíčové kompetence:

k učení:

- nalézat vhodné odpovědi na otázky, řešení
- získávat zkušenosti
- přiučit se novým věcem

k řešení problémů:

- všimnout si problémů a řešit je

komunikativní:

- komunikovat s dospělými
- komunikovat se svými vrstevníky
- vyjadřovat své myšlenky, pocity, názory, nápady
- komunikovat verbálně i neverbálně
- přijímat názory a nápady druhých
- zapojovat se do aktivit

sociální a personální

- spolupracovat ve skupině
- přijímat názory a nápady svých kamarádů
- nevyvracet nápady a názory druhých

činnosti a občanské

- všimnout si dění kolem sebe
- být ve střehu
- soustředit se
- uvědomovat si důsledky svého chování

Výukové metody:

metoda slovní:

- vysvětlování
- práce s textem
- rozhovor

metoda názorně-demonstrační:

- předvádění a pozorování
- práce s obrazem

metoda praktická:

- vytváření dovedností
- produkční

Formy výuky:

- hromadná
- skupinová
- samostatná práce žáků

Cíle projektu:

Kognitivní cíle

- dítě je seznámeno s pojmy kniha, číslo strany v knize, autor, ilustrátor, ilustrace
- dítě pozná knihu podle ilustrací
- dítě dokáže vlastními slovy převyprávět danou kapitolu knihy
- dítě reaguje na otázky týkající se obsahu knihy
- dítě reaguje na otázky týkající se ilustrace
- dítě dokáže pojmenovat hmyz na obrázku
- dítě dokáže přiřadit text do konkrétní části knihy - začátek, střed a konec
- dítě dokáže pracovat s ilustrací z knihy

Afektivní cíle

- dítě získá pozitivní vztah k literatuře a ke knihám
- dokáže ocenit a ohodnotit práci jiných, ale i svou vlastní práci
- pozná správné a nesprávné chování, v příběhu určí kladné a záporné postavy

Sociální cíle

- dítě spolupracuje ve skupině
- respektuje určená pravidla a drží se jich

Psychomotorické cíle

- děti přistupují kreativně ke zpracování úkolů

Předpokládané činnosti

- seznámení s projektem, co bude naším cílem
- seznámení s knihou, autorem a ilustrátorem
- úvod a motivace
- rozhovory nad knihou
- otázky k zamýšlení ohledně knihy, textu a ilustrace
- zpracování pracovních listů
- tvoření svojí vlastní knihy
- činnosti jsou přizpůsobené věkové skupině dětí

Seznámení s knihou, autorem a ilustrátorem:

Cílem postavičky Broučka, který bude děti provázet po celou dobu projektu, je seznámení s knihou a vyrobení jedinečného vlastního exempláře. Pedagog navodí u dětí touhu po prvním čtení knihy.

Ročník: děti mladšího školního věku

Pomůcky: kniha Broučci, (fotografie Jiřího Trnky, Jana Karafiáta-může být a nemusí), výtvarné potřeby - pastelky, fixy, propiska, tužky, tempery, vodové barvy, štětce, kelímek na vodu, lepidlo, tvrdý papír velikosti A4

Motivace:

„Je nějaká kniha, která se vám zatím líbí nejvíce? Máte právě rozečtenou nějakou knihu? Čtou vám rodiče knihy před spaním? Snažíte se číst si knihu sami nebo vám ji čtou rodiče? Máte určenou část dne, v které si knihu čtete nebo je vám čtená (ráno, odpoledne nebo večer)? Máte určené místo, kde si knihu čtete, nebo je vám čtená?“

Myšlenková mapa slov/obrázků, které se dětem vybaví, když se řekne kniha Broučci: (uprostřed čtvrtky je napsané slovo Broučci, od kterého vedou šipky k doplnění souvisejících slov/obrázků ke knize Broučci)

Postavička Broučka položí dětem otázku: *„Co všechno vás napadne, když se řekne „kniha Broučci?“* Děti mají před sebou čtvrtky velikosti A4. Svoje návrhy a nápady budou moci zakreslovat/vpisovat na čtvrtku papíru. Je jedno, jestli dané slovo, které se jim ke knize vybaví, zapíše na čtvrtku nebo nakreslí. Děti by měly přijít na slova jako: Brouček, Beruška, kmotříčka/kmotříček, Jan Karafiát, svatojánští broučci atd. Postavička Broučka sleduje průběh aktivity, popřípadě by měl být k dispozici, pokud někdo nebude vědět. Pedagog by měl znát všechny termíny spojené s knihou, znát autora knihy a ilustrátora. S dětmi se zaměří také na ilustraci/ilustrátora. Pedagog klade dětem otázky: *„Znáte význam slova ilustrace? Co si představíte pod pojmem ilustrátor? Víte, co znamená, když se řekne, že Jiří Trnka ilustroval knihu Broučci?“*

Poté budou mít děti čas na prohlédnutí a prolistování knihy. Kniha bude kolovat mezi dětmi po třídě.

Děti dostanou prostor k začátku tvorby své vlastní knihy - leporela. Prvním úkolem bude nakreslit titulní stranu knihy.

V samotném závěru seznamování se s knihou se postava Broučka dětí zeptá:
„Znáte tuto knihu? Už jste se s ní někdy setkaly? Měly jste možnost si ji přečíst?“

Představení knihy-leporela, které budou děti v rámci pětitydenního projektu tvořit:

Děti po dobu pěti týdnů budou pracovat na svojí vlastní knize. Cílem bude seznámit děti právě s prací této knihy. Dítě si vytvoří vztah k postavě Broučka a celkově i k dílu. Bude se chtít ke čtení knihy vracet.

Motivace:

„Staň se na týden ilustrátorem. Vyzkoušej si práci ilustrátora. Ilustruj si svoji vlastní knihu.“

Děti budou během týdne zakreslovat do své knihy to, co je v knize Broučci zaujalo, co jim přišlo důležité, co vystihuje danou kapitolu a naopak, co je nezaujalo, co se jim v dané kapitole nelíbilo, v podstatě cokoliv, co je napadne. Ke každé kapitole knihy si nakreslí alespoň jeden obrázek. Do svého leporela si budou moci vepsat i nějaký stručný text, popřípadě vymyslet i název kapitoly. Dítě bude na své knize pracovat po dobu pěti týdnů, během kroužku, o přestávkách ve škole, v družině, tak i doma. Po dobu projektu se mohou děti zeptat Broučka na cokoliv ohledně výroby vlastního exempláře. Výtvary dětí budou vystaveny k nahlédnutí v prostorách školy.

8.1 Čtenářské lekce pro děti mladšího školního věku

8.1.1 Příprava lekce: první týden

Děti budou rozděleny do menších skupin (od 1. až po 5. třídu) z důvodu vzájemné pomoci. Pro mladší děti to bude zodpovědnost, která jim bude svěřena pedagogem, že jsou šikovné a schopné pomoci mladším spolužákům. Naopak i mladší děti musí mít dojem, že vše zvládnou, i když s pomocí starších dětí. Mladší děti budou zapojeny do jednodušších úkolů v podobě kreslení, popisu obrázků, atd. Výhodou je i větší komunikace mezi dětmi různého věku a navázání nových kamarádství. Děti se učí pracovat kolektivně, vzájemně si pomáhat a respektovat se.

Společné výstupy- pracovní listy:

- zadány pro celou skupinu
- vypracování úkolů rozděleno mezi všechny děti jedné skupiny
- rozdělení úkolů podle náročnosti dle věku dětí

Na začátku každého setkání bude dětem sděleno, s jakou kapitolou budeme pracovat. S každou kapitolou knihy se děti detailně seznámí.

Kniha: 1. a 2. kapitola

Cílová skupina: děti mladšího školního věku

Cíl setkání: Setkání se nese v duchu hádání a zapojování vlastní fantazie a představivosti. Děti se snaží nacházet souvislosti mezi obrázky a knihou Broučci. Děti předpovídají, kam se děj knihy bude posouvat na základě ilustrace.

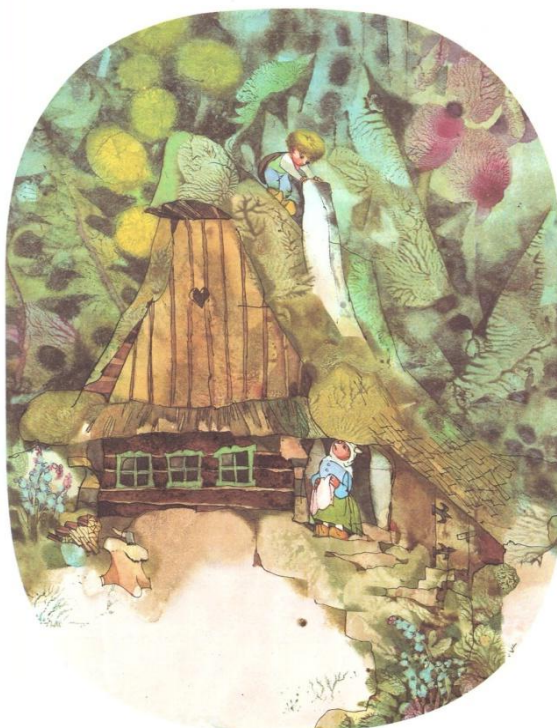
Motivace: Pedagog dětem převypráví část první kapitoly. Popisuje ráno Broučků, to, jak Brouček přelezl na postel maminky, začal se pohupovat a najednou spadl na zem. Mezitím maminka vařila snídani. Všichni usedli ke stolu. Nejdříve svoji modlitbu řekl tatínek, poté Brouček. Tatínek se vydal na cestu svítit lidem. Brouček tatínka letěl vyprovodit. Poté se Brouček učil létat. Navštívil kmotříčku pod dubem a vrátil se domů. Létání se Broučkovi zalíbilo, a tak si vylezl na stříšku chaloupky, kterou měli pod jalovcem. Léтал ke kaštanům a zase zpátky. Když se vracel od kaštanů, spatřil...

Pedagog přestává vyprávět příběh. Každému skupině rozdá ilustraci z knihy potřebnou k vyplnění pracovního listu.

Otázky k textu: „Proč Broučci vstávají, když slunce zapadá? Jaký je úkol broučků? Co měl Brouček k snídani? Jak brouček nazval Berušku?“

Pracovní list: Pedagog dětem rozdá potřebnou ilustraci z knihy.

Ilustrace k 1., 2. a 3. úkolu:

Obrázek 1- Ilustrace Jiřího Trnky v knize Broučci (strana 9 v knize)

1. úkol: Děti budou mít za úkol uhodnout podle ilustrace, jak příběh pokračoval dál.
2. úkol: Děti budou mít za úkol napsat, co všechno na obrázku vidí.
3. úkol: Děti budou mít za úkol napsat, jaké barvy byly pro danou ilustraci použity.
4. úkol: Děti budou mít za úkol nakreslit, v jakém domě bydlí a poté zakroužkovat, jestli se nachází se ve městě nebo ve vesnici.

Po vypracování listu pedagog napíná děti tím, že jim nechá čas na to, aby každý sdělil svůj názor, jak si myslí, že příběh pokračuje dál. Poté dětem sdělí, jak doopravdy příběh pokračoval dál. Naváže na druhou kapitolu knihy. Nastal podzim. Tatínek kmotříčkovi slíbil, že se k nim přijdou ještě podívat, než udeří zima. Brouček se zde seznamuje s Janinkou, která žije sama v chaloupce.

Otázky k textu: „Pamatujete si, jak se museli broučci připravit na příchod zimy? Co všechno museli ještě udělat, aby byli na příchod zimy připraveni?“

8.1.2 Příprava lekce: druhý týden

Knih: 3. a 4. kapitola

Cílová skupina: děti mladšího školního věku

Cíl setkání: Pozornost je věnována pohádce. Děti objasní, jaké jsou hlavní rysy pohádky. Srovnají svoji ilustraci s ilustrací J. Trnky.

Motivace: Pedagog převypráví třetí kapitolu. Nastala zima. Broučci se jednoho dne probudili a Broučka zajímalo, jak je venku. Zajímalo to i maminku. Tatínek od okna odbednil prkénko a odsunul mech. Všude byl bílý sníh. Podívali se a zase nazpátek ucpali okno a zabednili ho. Brouček zavzpomínal na Janinku, o které se mu v noci zdálo. Brouček už chtěl zase létat. Před spaním maminka povídala Broučkovi pohádku o kocourkovi a kočičce. Brouček se dozvídá, že když vykvete chudobka, znamená to, že nějaký brouček umřel. Broučci spali, poté se dívali z okna, jedli. Takhle to dělali do té doby, než přišlo jaro.

Pracovní list:

1. úkol: Pedagog s pomocí dětí napíše na tabuli obecnou charakteristiku pohádky. Maminka Broučkovi vypráví pohádku o kocourkovi a kočičce. Znáte nějaké další pohádky, ve kterých se vyskytuje postava kočky? Napište je.
2. úkol: Děti budou mít za úkol napsat, jaká je jejich nejoblíbenější pohádka. Proč právě ona je ta nejoblíbenější? Napište název.

Motivace: Pedagog vypráví čtvrtou kapitolu. Nastalo jaro. Broučci, kmotříček, kmotřenka, Beruška a Janinka byli zase spolu. V této části se dozvídáme o Broučkově prvním létání. Poznává svět kolem, pozoruje lidi a svítí jim.

Text k pracovnímu listu:

„A letěli a dívali se a povídali. Ale tu to najednou před nimi strašně zahučelo. Bylo to takové veliké jako mračno, mělo to oči jako řeřavé uhly a zobák takový zahnutý a drápy až hrůza, a Brouček už byl celý bez sebe. - „Tatínku, tatínku – tatínku, tatínku!“ – už

padal na zem, zalézal do trávy a myslel, že už ho žluna polkla. Tatínek hned za ním a kmoťříček také. „I neboj se, Broučku, neboj se! Vždyť to není žluna, to je...“¹¹²

Pracovní list:

1. úkol: Děti budou mít za úkol doplnit název ptáka, který podle nich vystrašil Broučka.
2. úkol: Děti nakreslí ptáka a vše ostatní, co je popisováno v textu.
3. úkol: Děti srovnají svůj nakreslený obrázek s ptákem a obrázek ptáka ilustrovaný Jiřím Trnkou. Popíší, co obrázky mají společného/co nikoliv, jaké barvy použily ony a jaké Trnka, jakého ptáka nakreslily, a který pták je na ilustraci od J. Trnky? (děti se po vypracování úkolu č. 2 dozvědí, který pták Broučka vystrašil - každému dítěti bude dána ilustrace ptáka Trnky na porovnání).

Pedagog každé skupině rozdá ilustraci potřebnou k vypracování pracovního listu.

Ilustrace k 3. úkolu:

Obrázek 2 - Ilustrace Jiřího Trnky v knize Broučci (strana 29 v knize)

¹¹² KARAFIÁT, Jan. *Broučci pro malé i velké děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968. ISBN 80-0000434-8, s. 28.

8.1.3 Příprava lekce: třetí týden

Kniha: 5. a 6. kapitola

Cílová skupina: děti mladšího školního věku

Cíl setkání: Budeme se zabývat pojmy rodina, vztahy a přátelství. Děti si uvědomí, že přátelé jsou v životě důležití a mohou nám pomoci ve složité situaci. Děti se orientují ve své rodině- pojmenují jednotlivé členy rodiny. Snaží se získat, co nejvíce informací z ilustrace z knihy.

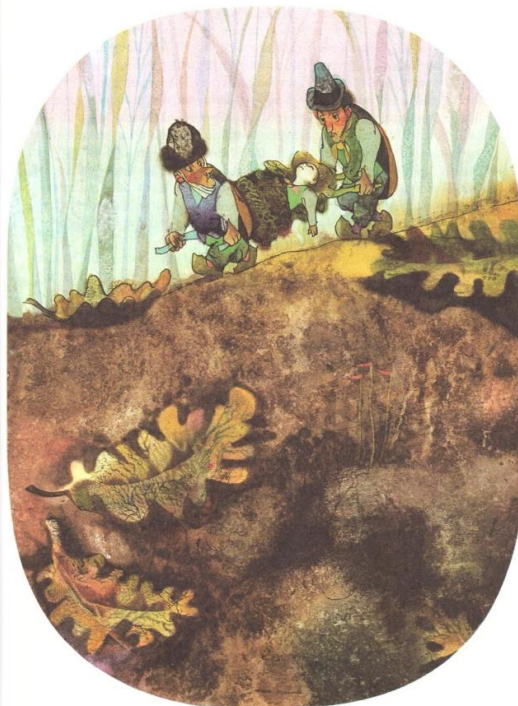
Motivace: Děti se seznámí s obsahem 5. a 6. kapitoly. Do třídy vchází postava Broučka. Brouček je celý utrápený, nešťastný, smutný a všechno ho bolí. „*Jsem tady, protože od Vás potřebuji pomoc. Už nevím, jak dál.*“ Na dětech bylo vidět, že jsou vystrašeny a připraveny Broučkovi pomoci.

Otázky k diskuzi ve dvojicích:

„Děti, byly jste někdy v situaci, kdy jste od někoho potřebovaly pomoc? V jaké situaci a komu jste pomáhaly? Říkáte si o pomoc druhým lidem? Kdo Vám nejčastěji pomáhá?“

Pedagog dětem rozdává obrázek z knihy potřebný k vypracování pracovního listu.

Ilustrace k 1., 2. a 3. úkolu:

Obrázek 3 - Ilustrace Jiřího Trnky v knize Broučci (strana 47 v knize)

1. úkol: Děti mají za úkol vypsát, co nejvíce podstatných jmen, která jsou na obrázku.
2. úkol: Děti popíší vlastnosti broučků, které nesou zraněného Broučka (například obětaví, laskaví..).
3. úkol: Děti popíší atmosféru obrázku.

Úkoly, které se netýkají ilustrace:

1. úkol: S kamarádem/kamarádkou společně debatujte o vaší rodině. Kolik členů má vaše rodina? Zda s vámi v domácnosti žijí prarodiče?
2. úkol: Popíšte svého nejlepšího kamaráda/kamarádku.
3. úkol: Pokud jste měly děti něco zlomeného, tak řekněte co, jak se vám to stalo a kdo vám v dané situaci pomohl.
4. úkol: Jsou pro vás vaši spolužáci důležití? Jestli ano, tak v čem? Proč je důležité mít kamarády?

8.1.4 Příprava lekce: čtvrtý týden

Kniha: 7. a 8. kapitola

Cílová skupina: děti mladšího školního věku

Cíl setkání: Spolupráce ve skupinách. Děti dokážou přiřadit text do konkrétní části (začátek, střed a konec) sedmé kapitoly. Poznají správné a nesprávné chování postav, v příběhu určí kladné a záporné postavy. Rozhovor pedagoga s dětmi o smrti. Dítě mluví o smrti.

Motivace: V sedmé kapitole se Brouček setkává s Verunkou. Děti utvoří skupiny. Každá skupina dostane obálku s rozstříhanými větami ze sedmé kapitoly. Děti mají za úkol přiřadit věty k začátku, středu a konci příběhu sedmé kapitoly.

Pracovní list: rozstříhané části textu

- „A bylo jaro. Všechno, všechno kvetlo, ale pravšechno- tráva po pás, rosa jako granáty – a ty včely tolik bzučely a ti cvrčci tolik cvrčeli, a tam dole u potoka slavík v křoví klokotal. „Aj, čas tvůj, čas milování.“¹¹³ (začátek)
- „A když tak jednou Brouček svítil a svítil, tu už k ránu se mu jaksi znechtělo svítit. Už ho také jakoby křidélka bolela, a tak že poletí pomalounku domů, však že ho tatínek a kmotříček dohoní. A letěl, a už byl v lese, už byl za lesem, a tu slyší takový usedavý pláč. Brouček poslouchá, odkud to a co to. A byl to pláč, tam někde dole v trávě. A tak si letěl Brouček na to posvítit.“¹¹⁴ (střed)
- „A tak broučci, že už nikam nepoletí. Jen že se ještě u Janinky sejdou.“¹¹⁵ (konec)
- „Pac a pusu, a spali a spali a spali. Dobře se jim to spalo.“¹¹⁶ (konec)
- „Ale tu najednou přiletí od potoka takový mladý rozzlobený Verunek. Celinký červený jako oheň a ty černé oči se mu jiskřily. A už se sypal na milého Broučka.“

¹¹³ KARAFIÁT, Jan. *Broučci pro malé i veliké děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968, s. 52.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 56.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 63.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 64.

„Ty kluku, ty darebo, ty tuláku – ty jsi špatný chlap, víš? Ty kluku! Však jsem tě tady už kolikrát viděl! Ty kluku, co ty tu máš?“ A přitom hned na Broučka dorážel.“(střed) ¹¹⁷

Pracovní list: úkoly

1. úkol: Děti podle rozstříhaných vět určí kladnou a zápornou postavu.
2. úkol: Děti vypíší další příklady špatného a dobrého chování, které je napadnou.

Po seznámení s osmou kapitolou, probíhá mezi pedagogem, dětmi a postavou Broučka rozhovor o smrti. Děti mají možnost se Broučka na cokoliv zeptat. V této kapitole střídá radostnou událost smutná událost. Brouček se ožení s Beruškou. Netrvá dlouho a Broučkovi zemře maminka. Pedagog s postavou Broučka si musí uvědomit, že téma smrti je pro děti velmi citlivé a těžké. Pedagog musí být na toto velmi dobře připraven. Před tématem neuhýbá a vysvětluje smrt jako přirozenou součást života. Musí být opatrný v tom, jaké otázky dětem pokládá, a musí sledovat reakce dětí, které už se se smrtí setkaly u svých blízkých a tuto událost prožily. Vede rozhovor a podporuje dítě ve svobodě vytváření jejich odpovědí.

8.1.5 Příprava lekce: pátý týden

Kniha: 8., 9. a 10. kapitola

Cílová skupina: děti mladšího školního věku

Cíl setkání: Rozvoj fantazie představivosti. Děti si uvědomí provázanost ilustrace se svým osobním životem.

¹¹⁷ KARAFIÁT, Jan. *Broučci pro malé i velké děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968, s. 58.

Motivace: Pedagog dětem rozdává obrázek z knihy.

Obrázek 4 - Ilustrace Jiřího Trnky v knize Broučci (strana 90 v knize)

V deváté kapitole Berušce a Broučkovi umírá kmotřička. Šťastný okamžik pro broučky nastane tehdy, když se jim narodí sedm malých broučků a tři berušky. V desáté kapitole doprovází Janinka broučky k prvnímu letu. Táta Brouček své syny poučí tak, jako to dělal i jeho otec jemu. Janinka povolá všechny broučky k sobě. Chce se s nimi rozloučit, protože umírá. V poslední kapitole se zase setkáváme se smrtí. Konkrétně se smrtí všech dvanácti broučků. Berušky, Broučka a jejich děti. Na jaře pod jalovcem rozkvetou dvanáct chudobek, devět bílých a tři s kraječkem jako krev červených.

Otázky pro děti k ilustraci:

- „Jak vypadá váš pokoj? Co všechno se u vás v pokoji nachází?“
- „Sdílette pokoj se sourozencem nebo máte svůj vlastní?“
- „Máte před spaním nějaký rituál?“

Pracovní list:

1. úkol: Děti si prohlédnou obrázek a zkusí vymyslet vlastní večerní modlitbu pro broučky.

Děti mají poslední možnost zapracovat na své vlastní knize, kterou vytvářejí od začátku projektu. Vyjádří dojmy z poslední kapitoly. Dítě si knihu důkladně prolistuje. Nedostatky doopraví. Kniha musí být kompletně hotová, aby mohla být v prostorách školy vystavena.

Nakonec přilétá postava Broučka. Brouček má pro děti úkol. Každá skupina se shodne na tom, co se jim z knihy Broučci líbilo nejvíce, a to pomocí scénky předvede ostatním skupinám, které budou muset uhádnout, co daná skupina předvádí za situaci z knihy. Po ukončení scének postava Broučka děkuje dětem za jejich spolupráci, za plnění aktivit a pracovních listů. Zeptá se dětí, jak je pětitédenní projekt bavil a chce od nich, aby mu sdělily své pocity a emoce. S dětmi se poté loučí se slovy: *„Odcházím spát, tak buďte tiše, možná se uvidíme zase někdy příště. Ted' už ale vážně musím jít spát, nechám si o vás možná i zdát.“*¹¹⁸

„Zdař Bůh, milé děti.“

¹¹⁸ IINLOVE. *Básničky o smrti*. [online]. © 2021 eStránky.cz [cit. 2021-02-10]. Dostupné na: <https://iinlove.estranky.cz/clanky/basnicky-o-smrti.html>

8.2 Celková reflexe pětítýdenního projektu

Záměrem pětítýdenního projektu bylo seznámit děti s knihou Broučci, rozvíjet v dětech fantazii, přemýšlení o knize, ilustraci a textu a dokázat s textem a ilustrací tvořivě pracovat. Výstupem projektu byla knížka v podobě leporela.

Z důvodu aktuální koronavirové situace se mi projekt nepodařilo v instituci (ZŠ a MŠ Volenice) zrealizovat ani zreflektovat. Mrzí mě, že jsem z výše uvedených důvodů nemohla posoudit náročnost zadaných úkolů v předpokládané časové jednotce.

ZÁVĚR

Cílem mojí práce bylo popsat možnosti využití knižních ilustrací v literární výchově ve volném čase. Tuto skutečnost jsem se snažila představit vytvořením literárního projektu koncipovaného jako motivační prvek k rozvoji čtenářství ve volném čase.

V první kapitole jsem se nejprve věnovala samotnému vymezení základních pojmů. Představila jsem charakteristiku literárně - ilustračních žánrů pro děti mládež, vymezila pojem ilustrace a ilustrátor. Dále jsem popsala fakt, že kniha, i přes dnešní technologický rozvoj, by měla doprovázet děti od narození. Probouzí v nás nové nápady a otevírá naši fantazii a představivost.

V druhé kapitole jsem si rozdělila ilustraci na vědeckou a uměleckou. Přičemž v samotné práci je hovořeno o ilustraci umělecké, kdy právě umělecký obraz zasahuje do emociální složky člověka a dokáže v nás vyvolat estetický prožitek.

Pro třetí kapitolu jsem zvolila téma funkce ilustrace. Vymezila jsem si sedm základních funkcí ilustrace podle F. Holešovského.

Ve čtvrté kapitole jsem si kladla za cíl popsat historii ilustrace od počátku, až po současnost. Počátek ilustrace v knize je připisován dílu *Orbis pictus* od Jana Ámose Komenského, ve kterém právě vyzdvihuje onen samotný obraz v knize pro děti. Současnost ilustrace se nese v duchu tvorby autorských knih. Společně s tímto tématem jsem představila i některé důležité ilustrátory.

Pátá kapitola nese název kvalita knih, ve které hraje důležitou roli oceněná nakladatelství, která si své ilustrátory a ilustrace vybírají důkladně. Nakladatelství se mohou pyšnit ilustrovanými knihami od svých kmenových ilustrátorů. Zmínila jsem i oceněné knihy, s nimi i literární ceny, které nám pomáhají zorientovat se v ilustrátorské tvorbě. Oceněné knihy mohou posloužit při výběru vhodných knih pro děti. Dále jsem uvedla dvě sdružení důležitá pro samotné ilustrátory z hlediska péče o udržení kvality ilustrace.

Šestá kapitola se zabývala výběrem vhodných ilustrací z knih. Zde jsem uvedla, že ilustrace je vnímána jako výchovný prostředek. Výchovnými činiteli mohou být rodiče, škola, mimoškolní výchovné instituce atd. Poznáním ilustrací rozvíjí děti svoje vědomosti, dovednosti, fantazii a představivost. Dospěla jsem k závěru, že ilustrace je vhodná pro rozvoj volnočasové kompetence a stává se motivačním prvkem pro rozvoj čtenářství u dětí a mládeže.

V sedmé kapitole jsem se věnovala tématu využití ilustrací. Zde jsem popsala, proč jsem si zvolila ilustrátora Jiřího Trnku a jeho ilustrace k dílu *Broučci* od Jana Karafiáta. Knihu *Broučci* jsem představila pro využití pro různé obory výchovy. Uvedla jsem příklady, jak pracovat s ilustracemi této knihy v hodinách literární, výtvarné, dramatické, pohybové a hudební výchovy. Doplnila jsem také využití knihy *Broučci* v mateřské škole.

Praktickou část bakalářské práce popisuje osmá kapitola. V této kapitole je představen literární projekt sloužící k využití ilustrace v literární výchově ve volném čase a k rozvoji čtenářství ve volném čase. Obsahuje čtenářské lekce, které využívají

ilustrací z literární výchovy určené pro děti mladšího školního věku. Zahrnuje pracovní listy. Práce s pracovními listy je popsána v metodických návrzích a jsou uvedeny v přílohách I. - V.

Cíl, který jsem si stanovila na začátku práce, se mi podařilo naplnit částečně. Dokázala jsem popsat možnosti využití knižních ilustrací pro děti a mládež v literární výchově ve volném čase, avšak praktickou část bakalářské práce, kterou jsem chtěla ověřit v ZŠ a MŠ Volenice, se mi nepodařilo z důvodu aktuální epidemiologické situace v instituci zrealizovat ani zreflektovat.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BALCAR, Lubomír, et al. *Nad Karafiátovými Broučky: Sborník k 50. jubilejnímu vydání Broučků*. Praha: Synodní rada československé církve evangelické, 1941. ISBN neuvedeno.
- BROŽOVÁ, Věra. *Karafiátovi Broučci v české kultuře*. Praha: ARSCI, 2011. ISBN 978-80-7420-018-2.
- FILIPEC, J. a kol. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 4. vyd. Praha: Academia, 2007 (dotisk). ISBN 978-80-200-1446-7.
- HAVLÍNOVÁ, Miluše. *Knížka pro rodiče o dětech a čtení*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1978. ISBN neuvedeno.
- HOLEŠOVSKÝ, František. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Praha: Albatros, 1989. ISBN neuvedeno.
- HOLEŠOVSKÝ, František. *Glosy k vývoji české ilustrace*. Praha: Albatros, 1982. ISBN neuvedeno.
- HOLEŠOVSKÝ, František. *Ilustrace pro děti: tradice, vztahy, objevy*. Praha: Albatros, 1977. ISBN neuvedeno.
- HOLEŠOVSKÝ, František. *Tvár a řeč ilustrácie pre deti*. Bratislava: Mladé letá, 1971. ISBN neuvedeno.
- KAPLÁNEK, Michal. *Čas volnosti - čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.
- KARAFIÁT, Jan. *Broučci pro malé i velké děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968. ISBN 80-0000434-8.
- KLIMEŠ, Jan. *Hledání významu v umělecké narativní ilustraci*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-8059-1.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Orbis sensualium pictus =: Svět v obrazech : Jubilejní přetisk prvního vydání z roku 1658, [k 350. výročí narození]*. I. vydání. Editor Antonín DOLENSKÝ. Praha-Královské Vinohrady: Fr. Strnad, 1942, [spr. 1941]. Růžový palouček. ISBN neuvedeno.
- KRAUS, J. a kol. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž: [A-Ž : studentské vydání]*. Vyd. 1., dotisk [i.e. 1. brož. vyd.]. Praha: Academia, 2006. ISBN 80-200-1415-2.
- MATĚJČEK, Antonín. *Ilustrace*. Praha: J. Štenc, 1931. ISBN neuvedeno.
- Ottův slovník naučný. *Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 12, Ch - sv. Jan. 1. vyd. Praha: J. Otto, 1897. ISBN neuvedeno.

REISSNER, Martin. *Ilustrace: pohledy na výtvarný doprovod české dětské knihy= Illustration : insights into illustrations to accompany Czech children's books*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2015. ISBN 978-80-7028-439-1.

RIEGER, F, L. *Slovník naučný*. Praha: I. L. Kober, 1865. ISBN neuvedeno.

STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984. ISBN neuvedeno.

STEHLÍKOVÁ, Blanka. *Současná ilustrace dětské knihy*, Praha: Odeon, 1979. Soudobé české umění. ISBN neuvedeno.

TOKÁR, Michal. *Kontexty umeleckej ilustrácie*. Prešov: CUPER, 1996. ISBN. 80-901139-9-0.

TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1992. ISBN 80-7040-055-2.

ŽILKA, Tibor. *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, 1984, s. 29. ISBN neuvedeno.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

ALBATROS. *O Albatrosu* [online]. 2021 © Albatrosmedia a.s. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.albatros.cz/o-nas/>

BAOBAB. *O Baobabu* [online]. Praha: Baobab [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.baobab-books.net/o-nas>

BĚŽÍLIŠKA. *Běžiliška* [online]. Praha: Běžiliška [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.beziliska.cz/beziliska>

BYLO NEBYLO. *O nás*. [online]. © Bylo nebylo [cit. 2020-11-28]. Dostupné na <https://www.bylonebylo.com/o-nas>

COCTEAU. Jean. *Jiří Trnka. Jedinečný malíř, ilustrátor, animátor se světovou prestiží*. [online]. 23.02.2017 [cit. 2021-01-20]. Dostupné na: <https://www.citarny.cz/knihy-lide/o-knihach-a-lidech/spisovatele-knihy/jiri-trnka-ilustrace-oceneni>

CZECHCENTRES.CZ. *Jiří Trnka- ve službách imaginace*. [online]. Praha: Česká centra Ústřední organizace [cit. 2021-01-20]. Dostupné na: <http://www.czechcentres.cz/projekty/archiv/jiri-trnka9/jiri-trnka-osobnost1/>

CZECHGRANDDESIGN. *Czechgranddesing*. [online]. 2019 © CZECH GRAND DESIGN [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.czechgranddesign.cz>

CZECHLIT. *Česká literatura pro děti a mládež ve druhém desetiletí 21. Století (1 díl)* [online]. Praha: České literární centrum [cit. 2020-12-25]. Dostupné na:

<https://www.czechlit.cz/cz/feature/ceska-literatura-pro-deti-a-mladez-ve-druhem-desetileti-1-dil/>

CZECHLIT. *Současná česká ilustrace*. [online]. Praha: České literární centrum [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/soucasna-ceska-ilustrace/>

DESIGN CABINET. *Ilustrátoři*. [online]. © 2008–2013 Design Cabinet CZ [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.designcabinet.cz/doporucujeme/ilustratori-1276074068-kopie-cz>

IINLOVE. *Básničky o smrti*. [online]. © 2021 eStránky.cz [cit. 2021-02-10]. Dostupné na: <https://iinlove.estranky.cz/clanky/basnicky-o-smrti.html>

KLUB ILUSTRATORU. *Klub ilustrátorů*. [online]. Klub ilustrátorů, z.s. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.klubilustratoru.cz/cs>

LABYRINT. *Profil* [online]. Praha: Labyrint [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.labyrint.net/stranka/23/profil>

MAGNESIA LITERA. *Magnesia Litera* [online]. Praha: Litera, produkce, s.r.o. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.magnesia-litera.cz>

MAGNESIA LITERA. *O Liteře*. [online]. Praha: Litera, produkce, s.r.o. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.magnesia-litera.cz/o-litere/>

MEANDER. *O Meanderu* [online]. © Meander, 1995–2018 [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://www.meander.cz/o-meanderu/>

PAMATNIK NARODNIHO PISEMRICTVI. *O NCKR*. [online]. 2021 / památník národního písemnictví [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/o-nckr/>

POP-PAP. *O nás*. [online]. Praha: Pop – Pap, s.r.o. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: <https://pop-pap.cz/o-nas/>

PRACNÁ. Milena. *Jiří Trnka. Jedinečný malíř, ilustrátor, animátor se světovou prestiží*. [online]. 23.02.2017 [cit. 2021-01-20]. Dostupné na: <https://www.citarny.cz/knihy-lide/o-knihach-a-lidech/spisovatele-knihy/jiri-trnka-ilustrace-oceneni>

SLOVART. *Brio* [online]. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o. [cit. 2020-11-28]. Dostupné na: http://www.slovart.cz/knihy-v-cestine/pro-deti-a-mladez/brio.html?page_id=12186

STUDY. *Illustrator career* [online]. © copyright 2003-2021 [cit. 2020-12-08]. Dostupné na: https://study.com/illustrator_career.html

ŠULC, Petr. *Současná česká ilustrace*. [online]. 1.vyd. Praha: Pierot, 2012, s. 3. Dostupné na: <https://www.palmknihy.cz/ekniha/soucasna-ceska-ilustrace-9227>

WIKIPEDIA. *Jiří Trnka*. [online]. Poslední editace 10. 2.2021 [cit. 2021-01-20].
Dostupné na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jiří_Trnka

ZLATA STUHA. *Kategorie*. [online]. © IBBY 2014 [cit. 2020-11-28]. Dostupné na:
<http://www.zlatastuha.cz/cs/kategorie>

ZLATA STUHA. *Zlata stuha*. [online]. © IBBY 2014 [cit. 2020-11-28]. Dostupné na:
<http://www.zlatastuha.cz/cs>

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA I.	PRACOVNÍ LIST K PRVNÍMU TÝDNU PROJEKTU
PŘÍLOHA II.	PRACOVNÍ LIST K DRUHÉMU TÝDNU PROJEKTU
PŘÍLOHA III.	PRACOVNÍ LIST KE TŘETÍMU TÝDNU PROJEKTU
PŘÍLOHA IV.	PRACOVNÍ LIST KE ČTVRTÉMU TÝDNU PROJEKTU
PŘÍLOHA V.	PRACOVNÍ LIST K PÁTÉMU TÝDNU PROJEKTU
PŘÍLOHA VI.	OBRÁZEK K PŘÍLOZE I.
PŘÍLOHA VII.	OBRÁZEK K PŘÍLOZE II.
PŘÍLOHA VIII.	OBRÁZEK K PŘÍLOHÁM I., II., III., IV. a V.
PŘÍLOHA IX.	OBRÁZEK K PŘÍLOZE IV.
PŘÍLOHA X.	OBRÁZEK K PŘÍLOZE V.

Seznam obrázků:

OBRÁZEK 1:

KARAFIÁT, Jan. *Broučci pro malé i velké děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968. ISBN 80-0000434-8, s. 9.

OBRÁZEK 2:

KARAFIÁT, Jan. *Broučci pro malé i velké děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968. ISBN 80-0000434-8, s. 29.

OBRÁZEK 3:

KARAFIÁT, Jan. *Broučci pro malé i velké děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968. ISBN 80-0000434-8, s. 47.

OBRÁZEK 4:

KARAFIÁT, Jan. *Broučci pro malé i velké děti*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1968. ISBN 80-0000434-8, s. 90.

vesnice

město/městys

5. Vybarvěte broučka podle toho, jaký máte z vyplnění pracovního listu pocit.

PŘÍLOHA II. PRACOVNÍ LIST K DRUHÉMU TÝDNU PROJEKTU

1. Pedagog s pomocí dětí napíše na tabuli obecnou charakteristiku pohádky. Maminka v knize Broučci vypráví Broučkovi pohádku o kocourkovi a kočičce. Zamyslete se nad tím, jestli znáte nějaké další pohádky, ve kterých se vyskytuje postava kočky? Napište alespoň názvy čtyř pohádek.

1.
2.
3.
4.

2. Zamyslete se nad tím, jaká je vaše nejoblíbenější pohádka? Napište název pohádky a proč právě ona je ta nejoblíbenější – napište, co dělá vaši nejoblíbenější pohádku neoblíbenější.

3. *„A letěli a dívali se a povídali. Ale tu to najednou před nimi strašně zahučelo. Bylo to takové veliké jako mračno, mělo to oči jako řeřavé uhly a zobák takový zahnutý a drápy až hrůza, a Brouček už byl celý bez sebe. - „Tatínku, tatínku – tatínku, tatínku!“ – už padal na zem, zalézal do trávy a myslel, že už ho žluna polkla. Tatínek hned za ním a kmoříček také. „ I neboj se, Broučku, neboj se! Vždyť to není žluna, to je.....“*

Doplňte název ptáka, který podle vás vystrašil Broučka?

.....

4. Do obdélníčku nakreslete ptáka a vše ostatní, co je popisováno v textu.

5. Srovnajte svůj nakreslený obrázek ptáka a obrázek ptáka ilustrovaný Jiřím Trnkou. Napište, co obrázky mají společného/co nikoliv, jaké barvy jste použili vy a jaké Trnka, porovnejte, jakého ptáka jste nakreslili vy, a který pták je na ilustraci od J. Trnky? (děti se později dozvědí, který pták Broučka vystrašil - každé skupině bude dána ilustrace ptáka od Trnky na porovnání).

Společné x odlišné

Moje použité barvy x Trnkovy použité barvy

Můj nakreslený pták (vzhled) x Trnkův nakreslený pták (vzhled)

6. Vybarvěte broučka podle toho, jaký máte z vyplnění pracovního listu pocit.

PŘÍLOHA III. PRACOVNÍ LIST KE TŘETÍMU TÝDNU PROJEKTU

1. Prohlédněte si obrázek. Vypište co nejvíce podstatných jmen, která jsou na obrázku.

2. Vypište vlastnosti, které vás napadnou u broučků, kteří nesou zraněného Broučka (například obětaví, laskaví).

3. Prohlédněte si pozorně obrázek. Popište atmosféru/náladu, která z obrázku vyplývá.

4. Vybarvěte broučka podle toho, jaký máte z vyplnění pracovního listu pocit.

PŘÍLOHA IV. PRACOVNÍ LIST KE ČTVRTÉMU TÝDNU PROJEKTU

1. Přilepte do tabulky rozstříhané věty k začátku, středu a konci sedmé kapitoly tak, jak si myslíte, že jdou za sebou.

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

Správné řešení:

1.	<i>„A bylo jaro. Všechno, všechno kvetlo, ale pravšechno- tráva po pás, rosa jako granáty – a ty včely tolik bzučely a ti cvrčci tolik cvrčeli, a tam dole u potoka slavík v křoví klokotal. „Aj, čas tvůj, čas milování.“</i>
2.	<i>„A když tak jednou Brouček svítíl a svítíl, tu už k ránu se mu jaksi znechtělo svítit. Už ho také jakoby křídélka bolela, a tak že poletí pomalounku domů, však že ho tatínek a kmotříček dohoní. A letěl, a už byl v lese, už byl za lesem, a tu slyší takový usedavý pláč. Brouček poslouchá, odkud to a co to. A byl to pláč, tam někde dole v trávě. A tak si letěl Brouček na to posvítit.“</i>
3.	<i>„ Ale tu najednou přiletí od potoka takový mladý rozzlobený Verunek. Celinký červený jako oheň a ty černé oči se mu jiskřily. A už se sypal na milého Broučka. „Ty kluku, ty darebo, ty tuláku – ty jsi špatný chlap, víš? Ty kluku! Však jsem tě tady už kolikrát viděl! Ty kluku, co ty tu máš?“ A přitom hned na Broučka dorážel.“</i>
4.	<i>„ A tak broučci, že už nikam nepoletí. Jen že se ještě u Janinky sejdou.“</i>
5.	<i>„ Pac a pusu, a spali a spali a spali. Dobře se jim to spalo.“</i>

2. Podle obsahu rozstříhaných vět určete kladnou a zápornou postavu.

Kladná postava:

Záporná postava:

3. Vypište některé další příklady špatného a dobrého chování, které vás napadnou.

Špatné chování:

Dobré chování:

4. Vybarvěte broučka podle toho, jaký máte z vyplnění pracovního listu pocit.

PŘÍLOHA V. PRACOVNÍ LIST K PÁTÉMU TÝDNU PROJEKTU

1. Prohlédněte si obrázek z knihy. Zkuste vymyslet novou večerní modlitbu pro broučky.

2. Vybarvěte broučka podle toho, jaký máte z vyplnění pracovního listu pocit.

PŘÍLOHA VI. OBRÁZEK K PŘÍLOZE I.

Zdroj: Vlastní tvorba

PŘÍLOHA VII. OBRÁZEK K PŘÍLOZE II.

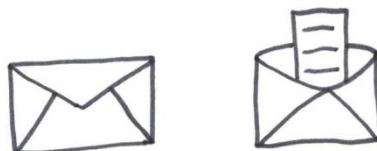
Zdroj: Vlastní tvorba

PŘÍLOHA VIII. OBRÁZEK K PŘÍLOHÁM I., II., III., IV. a V.

Zdroj: Vlastní tvorba

PŘÍLOHA IX. ORÁZEK K PŘÍLOZE IV.

Zdroj: Vlastní tvorba

PŘÍLOHA X. OBRÁZEK K PŘÍLOZE V.

Zdroj: Vlastní tvorba

ABSTRAKT

BOUDOVA, A. *Knižní ilustrace pro děti a mládež a jejich využití v literární výchově ve volném čase*. České Budějovice, 2021. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce H. Zbudilová.

Klíčová slova: literární výchova ve volném čase, knižní ilustrace, děti a mládež, projekt, historie, ilustrátoři, díla, čtenářství

Cílem bakalářské práce je popis možností využití knižních ilustrací pro děti a mládež v literární výchově ve volném čase. Práce je členěna do dvou částí. Teoretická část vymezuje pojetí ilustrace, historie ilustrace, výběr známých českých ilustrátorů, přibližuje vhodné ilustrace z knih pro děti a mládež a popisuje využití ilustrací pro tvořivou činnost literární, výtvarnou, pohybovou a dramatickou. Praktická část spočívá v tvorbě literárního projektu, který slouží k rozvoji čtenářství ve volném čase. Neobsahuje však jeho ověření ani reflexi z důvodu aktuální epidemiologické situace.

ABSTRACT

Book illustrations for children and youth and their use in literary education in free time

Key words: literary education in free time, book illustrations, children and youth, project, history, illustrators, works, reading

The aim of the bachelor thesis is to describe the possibilities of using book illustrations for children and youth in literary education in their free time. The work is divided into two parts. The theoretical part defines the concept of illustration, history of illustration, selection of well-known Czech illustrators, presents suitable illustrations from books for children and youth and describes the use of illustrations for creative literary, artistic, movement and dramatic activities. The practical part consists of creating a literary project that serves to develop reading in free time. However, it does not contain its verification or reflection due to the current epidemiological situation.